

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.

12de Jaargang, nr. 1

15 januari 1983

Ere-voorzitter : J. Tytgat, ere-notaris

Voorzitter : G. Hebbelynck

Onder-Voorzitter : H. Collumbien

Secretaris : R. Van Geluwe, Maïsstraat 235, 9000 Gent

Penningmeester : A. Verbeke

Archief en ruildienst : Mevr. A. Eggermont, Maïsstraat 235, 9000 Gent

Redactie-adres : Lijnmolenstraat 149, 9110 Sint-Amansberg – Gent

Postrekening : 000-105.04.73-60, Heemkundige en Historische Kring
Gent, Koggestraat 14, 9000 Gent

Lidgeld : 250 fr. per jaar

INHOUD

Hoe Streuvels aan een broertje van de Gentse Draak geraakte	2
De Baudelo-Abdij	15
Inventaire Archéologique – Fiche N° 45 : Krijgsbanier van de XVe eeuw	25
Den Demokraet, een Gents blad van 1795	28
Over een vergeelde brief en de 'Gard'Civiek'	37
Over de Gentse 'Garde-Civique' (Naschrift)	40
'Van der Goes' Muurschildering 'David en Abigaïl'	41
De tol op het graan te Gent	49
Onze Gentse keukenrubriek	50
Vraag en Antwoord	53
Lezers schrijven ons	56
Bibliografie	58
Aanwinsten 1982 Documentatiecentrum	59

Bibliotheek en wekelijkse bijeenkomsten : in het Documentatiecen-
trum voor Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus, Groot Begijnhof,
huis nr. 46, Sint-Amansberg : elke zondag van 10 tot 12 uur (uitge-
nomen op feestdagen). Gesloten in juli en augustus. Bibliotheecaresse :
Mevr. A. Eggermont.

Verantwoordelijke uitgever en beheer : G. Hebbelynck, Voorhoutkaai
40, Gent. Elke auteur is alleen verantwoordelijk voor zijn bijdrage.

Uitgegeven met de steun van het stadsbestuur van Gent en van het Pro-
vinciebestuur van Oost-Vlaanderen.

Hoe Streuvels aan een broertje van de Gentse Draak geraakte

Gedurende heel de oorlog 14-18 deed de Jongensnormaalschool dienst als – natuurlijk Duits – krijgslazaret. Ik hoef u niet te zeggen wat die triestige gedaanteverwisseling voor de vredige, pedagogische inrichting te betekenen had. Geen wonder dat meerdere maanden dienden voorbij te gaan aler de ontheemde normalisten hun blijde intrede konden doen in het meer of min opgekalefaterd schoolgebouw. Tevens mag ik nu niet verzwijgen dat die vier rampzalige oorlogsjaren heel wat roet komen gooien waren in het leven van onze ‘wandelande’ schoolmeesters in de dop. Waarvan akte.

Daar waar vóór '14 de school uitsluitend toegankelijk was voor inwonende leerlingen, de zg. internen, telde ze ná '18 bijna uitsluitend externen. Ge kunt u gemakkelijk voorstellen dat de eerstgenoemden niet weinig jaloers waren op de externen, al ware het slechts wegens de vrijwel onbeperkte vrijheid van beweging die voor de arme internen een onbestaand voorrecht was.

Dat onrechtvaardig verschil tussen de twee soorten studenten zou nog flagranter worden als omtrent Allerheiligen '19 een handvol derdejaars normalisten de koppen bij elkaar staken om – foei ! wat een heiligschenis ! – zonder uit te zien naar de toestemming door de Overheid te geven, een authentieke ‘Gentsche Normalistenbond’ te stichten.

Het duurde niet lang of ook enkele internen kwamen zich als leden aanmelden – ge kunt gemakkelijk raden met welke bedoeling, alleszins niet voor de schone ogen van de Gentenaars – doch rekenden helaas zonder de waard. Wie die waard was ? Wel, het weinig meegaande, weinig soepele schoolbestuur, dat alleen maar van die ‘bonderijen’ wilde weten als ze binnen de schoolmuren hun bedrijvigheden tentoonspreidden. Dat wilde zeggen dat een ‘surveillant’ aan de werkzaamheden van de Bond zou deelnemen. Ge kunt dat denken ! Eerlijk gezegd hadden de Gentenaars alias de externen de internen, die boeren, liever verloren dan gevonden.

De bond had als lijfspreuk ‘Wij Willen’ uitgedacht, een die boekdelen sprak en aan geen de minste eindigheid gebonden was. En met overtuiging besloten – laten we het maar grif toegeven dat zijn leden niet overliepen van modestie, veeleer de neiging vertoonden iets te veel hooi op hun vork te nemen – een waarachtig (natuurlijk handgeschreven – wat denkt ge wel) maandblad ‘uit te geven’ dat de veelzeggende, maar vooral veelbelovende naam van DE BRON zou krijgen.

Wat het alleszins ijverig volkje zich zoal voornam te realiseren ? Geen kleinigheidje als ge het wilt weten : om de 14 dagen zou er vergaderd worden. In de bovenzaal van de herberg Het Brouwershuis, gelegen aan de

Heilige-Geeststraat, een lokaal dat de jongens gratis voor niets mochten gebruiken omdat de caféhouder de oom was van een hunner en niet eiste dat er gedronken werd.

Op die vergaderingen werd er vooral, om niet te zeggen uitsluitend, aan literatuur gedaan : het voordragen van gedichten (van eigen maak en andere) en prozastukken en het debateren over de meest geliefde literaire figuren van het ijverig volkje. Over Timmermans' Pallieter; over Buysse's Bolleken; over Streuvels' Minnehandel; over Perks Mathilde; over Multatuli's Ideeën en wellicht nog over andere Gezelles en Bergmannen.

Ook – die kerels durfden nogal ! – organiseerden ze twee schitterende feesten. Variétéfeesten waarop gemusiceerd, gezongen, gemonologiseerd en geacteerd werd. Feesten die wonder boven wonder, een flink pootje zaad in het normalistenbakje brachten. Een van die feesten vond plaats in 'De Keukenmeid' te Ledeberg; het ander in het zaaltje van 't Midi-tje' gelegen naast de Minard Schouwburg, een café dat oorspronkelijk 'Café Minard' uitstak maar tegenwoordig omgedoopt is tot 'Muziek-Café 't Gebed zonder Einde'.

Als ge denkt dat daarmee de literaire kous af was, schiet ge een bok van formaat. Het was warempel niet voor de grap dat de heren Bonders in hun krachtdadig wapenschild het welluidend en fors 'WIJ WILLEN' geschreven hadden.

Maar goed, welke vermete de van die heren Bonders op een van hun bijeenkomsten het voorstel te berde bracht om *gezamenlijk een van de hun zo geliefde en gewaardeerde Schrijvende Sterren een bezoek te brengen*, heb ik spijtig genoeg niet kunnen achterhalen. Vast staat evenwel dat elk en d'een ZIJN kandidaat als DE aangewezen Ster wenste aangeduid te zien. Na veel over en weer gepraat en gepleit werd dan toch overeengekomen dat door stemming de uitverkorene zou aangeduid worden. Streuvels won het op een nippertje van Timmermans. Men zou dus, al ware het nog zo, aan het beroemd geworden Lijsternest een bezoek brengen. Stante pede stelde de secretaris van de Bond zich dan ook in verbinding met de nog beroemder bewoner van dat Nest.

Hiep ! hiep ! hoera ! De aankondiging van der normalisten bezoek bleek te Ingooigem in goede aarde gevallen te zijn, want vanuit die verre hoek van Vlaanderen kwam de verheugende melding :

Frank-Lateur, 15 aug. '20. Waarde, Best ware dat Gij zelf, eenige dagen op voorhand, een dag bepaalt voor Uw bezoek. Het is mij volstrekt onmogelijk zoo lang vooruit, te zeggen welken dag mij past. Alle dagen zijn mij goed, maar de verloftijd is voor mij vol verrassingen ! Met hooge achting Uw Stijns Streuvels.

Op 27 of 28 van de maand werd met schwung gevolg gegeven aan Stijns voorstel en gemeld dat hij de bezoekers mocht verwachten op donderdag

2 september.

Hoeft het gezegd dat de 16 jongens die het avontuur hoopten te mogen beleven, gedurende twee volle weken op hete kolen zaten ? Van die tijd moest natuurlijk gebruik gemaakt worden om de geplande reis voor te bereiden. Voor iedereen stond het als een paal boven water dat men zulk een groot man niet met lege handen kon of mocht benaderen. Weer werden de koppen bij elkaar gestoken. Weer werd gewikt en gewogen. Wat zal het wezen ? Bloemen ? (Wie denkt daaraan ?) Een boek over Gent ? (Bestond dusdanig ding ?) Een ingelijste gravure over Gent ? (Weinig origineel !) Een asbak ? Een vaas ? (Kom, kom.)

Uiteindelijk werd dan toch de knoop doorgemaakt. *Een Gentse Draak*. Een van de bende had – toeval of pure voorzienigheid – in de etalage van een winkel in de Veldstraat ‘Au Chinois’ of ‘Le Chinois’, een pracht van een, naar zou blijken, massief geelkoperen draak zien staan. Zonder dralen gaan informeren naar de prijs. Een fortuin ! De winkelierster : ‘Een uniek stuk, (25 cm lang, 14 cm hoog, 10 cm breed) beste heren. In de stad vindt ge er geen tweede’. Toen de dame evenwel vernam welk het beoogde doel van de bezoekers was, was ze zo vriendelijk wel een derde van de prijs te laten vallen.

‘Dat is geen werk’ zei Omer de knutselaar (1) ‘zo’n kostbare brok kunst nog geen simpel voetstukje te gunnen !’. En hij nam het metalen ondiep mee naar huis en monteerde het samen met zijn blinkende appel op een gepolijste palissanderhouten sokkel. Daarmee verre van voldaan te zijn voorzag hij het blokje van een koperen plaatje waarop hij vakkundig getletterkend had : GESCHONKEN DOOR DEN GENTSCHEN NORMA-LISTENBOND AAN STREUVELS.

Meteen werd het hoog tijd aan het avontuur zelf te denken.

‘Op hoop van zegen’ zei een bewonderaar van Heijermans, en de vurige enthousiasten trokken op woensdag 1 september, gewapend met hun draak de onbekende wereld tegemoet.

Het stond nu eenmaal vast dat ze vooraf een stukje van de Vlaamse Ardennen zouden gaan verkennen. Met als vanzelfsprekend hoogtepunt – woordspeling – de beklimming van de Kluisberg.

Met hun vijven – de vuige kapitalisten, want bezitters van een fiets – zullen ze als echte Eddy Merckxen naar Ronse trappen, waar ze door de anderen, de treingebonden proletariërs, zullen opgewacht worden. Om dan te zamen de wandeltocht aan te vangen. De een per fiets, de ander per boerentram, zullen ze voor de tweede keer elkaar opwachten. Dit keer te Tiegem waar Victor (Fieke de voetballer (2) een oom wonen had die het talrijk reisgenootschap op logies en ontbijt wilde trakteren (een ruime schuur gestoffeerd met dikke bussels springlevend stro zorgvuldig afgedekt met extra afgewassen bachen. Het vertrek was bijlange nog niet

in 't zicht toen met de grootste sérieux de verschillende door de leiders te vervullen rollen uitgedeeld werden. Ik zal dit zeggen en gij zult dat zeggen. En omdat de onderneming een onuitwisbaar spoor *moest* nalaten, werd Miele aangeduid om van de gebeurtenis een puik van een verslag op te maken.

Wie die Miele was ? Volgens de Burgerlijke Stand de genaamde *Emile Langui*, Geboren te Brussel op 31-10-1903; overleden te Anderlecht op 24-07-1980. Een toffe kerel, groot voor zijn leeftijd. In de ogen van de meisjes een 'schone jongen'. Een 'beestje' (aldus noemde men de eerstejaars normalist) dat de eerste van zijn klas was en de volgende jaren de eerste van zijn klas zou blijven. Met haastige spoed trok hij naar de Universiteit die hij drie jaar daarop verliet met de graad van licentiaat in de kunstgeschiedenis en de oudheidkunde. Na gedurende enkele jaren in een zg. lagere hoofdschool werkzaam te zijn geweest werd hij in een andere instelling met een cursus kunstgeschiedenis belast. In zijn vrije (!!!) tijd deed hij aan journalistiek, stichtte en beheerde hij Radio Vlaanderen. Even vóór W.O. II verliet hij het onderwijs om zijn eerste stappen te zetten in de administratieve wereld. Begon met privé-secretaris te zijn van de minister van Openbare Werken (G. Balthazar). Die baan was eigenlijk niet wat hij zich als ideaal voorgespiegeld had. Alras wipte hij over naar het Ministerie van Openbaar Onderwijs en Schoone Kunsten. Na de oorlog hernam hij zijn plaats in hetzelfde ministerie, ditmaal in de hoedanigheid van Chef van de Dienst voor Kunstpropaganda. Kortom, hij maakte als ambtenaar een all-round carrière om deze uiteindelijk te beëindigen als ere-directeur-generaal. Naam en faam verwierf hij met de uitgave van een lijvig boek gewijd aan Frits vanden Berghe, verschenen in 4 talen. Doch laten we *Langui* zijn gang gaan en terugkeren naar *Miele*.

Vraagt ge mij of hij zich menselijk van de opgelegde taak kweet ? Luister veeleer hoe hij zich uit de slag trok en of een ander 'beestje' het beter zou gedaan hebben. Ik kopieer de bladzijden proza zoals het uit *Miele's* pen gevloeid is. En zoals ze neergeschreven werden in DE BRON.

'EEN KLEIN ONDERHOUD MET EEN GROOT MAN. Ingoyghem 2 September 1920. Op het Lijsternest van STIJN STREUVELS.

Midden op den steenweg staat de gansche lawaaierige bende te wachten, om, op een wenk der twee afgevaardigden het Lijsternest te bestormen. Het teeken wordt gegeven, maar zoo heel verschrikkelijk gaat het er niet aan toe. Kalmpjes en braaf als schooljongens onder het oog van den meester wandelen we twee aan twee het kiezelpad op, wrijven duchtig de modder van onze zolen af en stappen binnen.

In den deurpost van het ontvangvertrekje wacht 'de Man' ons op, zeer los gekleed, zonder boord of das, met blinkende werkvest, witte broek

en muilen. Goedig glimlacht hij ons toe met zijn verwilderden haarbos en zijn nog meer verwilderde snor. Terwijl hij ons de hand drukt, weet hij op elk iets te zeggen. 'Gaat zitten, heeren !' Dat blijkt alras onmogelijk, daar er geen twintig stoelen voorhanden zijn.

De ontvangkamer is bijzonder smaakvol versierd : de algemeene kleur is groen. In 't midden een groote tafel, met groen laken, een paar vazen en veel lijvige boeken. Een haard met een glanzende Vlaamsche stoof, vol blinkend koperen keukengerief; op den schoorsteenmantel : Vlaamsche potten, aardewerk, teljooren, beeldjes, een paar pistolen en ouderwetsche sabels; een primitief geschilderd beeld der Heilige Maagd. Tegenover den haard : een boekenkast, bomvol, met van boven reusachtige aardentotten. Verder een piano, twee leunstoelen naast de stoof. De wanden vol schilderijen, kinderportretten en landschappen.

Middelerwijl ik sta te krabbelen steekt Wim (3) van wal met zijn speech. Stijn leunt tegen de tafel, steunt met bei zijn vuisten erop en plaatst zijn eenen voet boven den anderen. Hij zwijgt gansch den tijd, luistert aandachtig, knikt af en toe bijna onmerkbaar en knijpt zich nu en dan de huid onder de kin samen. De groote Man slikt geduldig de drie opeenvolgende vergelijkingen van den onderwijzer 1° met een berg, 2° met een beek en 3° met een lampje (als ik het goed voor heb). Als Wim de kraan van zijn welsprekendheid toedraait, haast zijn satelliet N.R. (4) zich het geschenk voor den dag te brengen en reikt het Streuvels aan met een averchtsche beweging over de tafel. Hij bekijkt het eens even en zet den draak te pronk op een naaidoos. Hij antwoordt eenvoudig en traag : 'Ik dank u wel. Het is mij zeer aangenaam wat gij mij aanbiedt en 't spijt mij dat ik niet dadelijk op de gewenschte manier mijn dankbaarheid kan bewijzen. Gij zoudt misschien gaarne de kamer, waar ik werk 'ne keer zien; dat zal ik u toonen !'

Punt, 't is al, en daar gaat hij ons reeds voor naar de kamer waar zoo menig meesterwerk werd neergeschreven.

De werkplaats is een even klein vertrekje als de ontvangkamer. We overstroomden het werkelijk met ons bende. Hij leidt ons rechtstreeks naar de werktafel, die staat in een nogal diep inspringend hokje der kamer, zorgvuldig afgesloten met dikke gordijnen. Hij spreekt geen woord maar wijst ons met een gebaar te schouwen door het groote raam, dat zich van den eenen wand tot den anderen uitstrekt. Doch een dichte nevel belet ons te genieten van het heerlijke landschap, dat hij van hier zoo meesterlijk en zoo dikwijls beschreef. 'Gij treft het juist slecht, zooals altijd als er bezoekers komen. Anders strekt zich het zicht tot in het oneindige uit !' O ! Wee ! daar heeft hij mij in de gaten; mijn verwenscht potlood krast dat het een aard heeft. Aanstonds radende wat er gaande is, zegt hij gemeedelijk : 'Doe maar gelijk gij thuis waart, zie maar op uw gemak rond'.

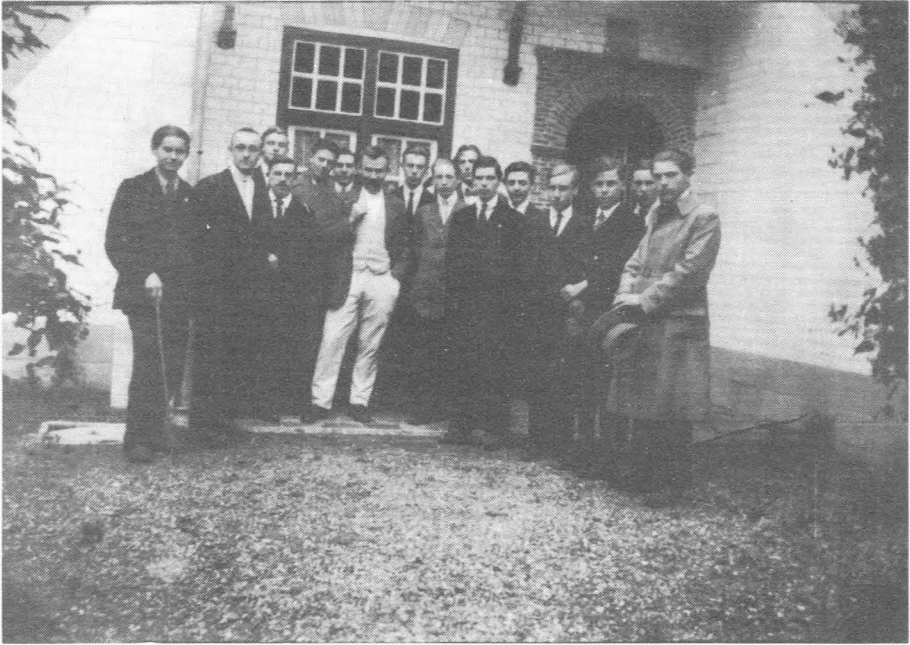

Het Lijsternest. Ingoijghem.

J. van Dremmel
2 Sept. 20

Misschien kan ik u plezier doen met een zichtkaartje van het huis...

Ik laat het mij geen twee maal zeggen en nauwkeurig als een deurwaarder, neem ik den inboedel op. Boeken links van u en boeken voor u, in de hoeken groote plaasteren beelden, waaronder de 'gevleugelde Victorie'; aan den wand hangt een zwart fluweelen banier, waarop zich het plaasteren doodenmasker van Gezelle scherp afteekent; in het hokje een groote bronzen buste, ook van Gezelle; aan den schoorsteenmantel een marmeren crucifix en een wel voorzien pijpenrek met zinspreuk : 't Is geen man die niet rooken kan !'; verder een klein tafeltje met een schrijfmachien (teeken des tijds) en aan de wanden schilderijen en portretten. Middelerwijl heeft hij zich tot anderen gericht : 'Wat zijt gij van plan te

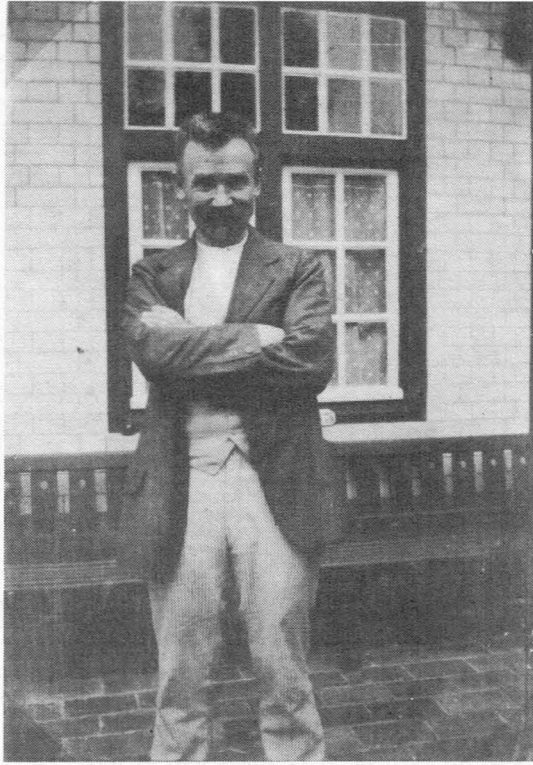
Nu willen we het kiekje nemen...

doen ? Gaat gij bij Verriest niet ? Het is heel gemakkelijk om vinden : gij gaat op den steenweg rechtdoor 't dorp, 't is 't laatste ordentelijk huis rechts. Als hij thuis is zal hem dat zeker genoeg doen; hij was gisteren in Leuven; ik kom ook nog maar juist terug'. Streuvels steekt heel gemakkelijk de handen in zijn broekzakken en spert de beenen open : hij is in zijn element... 'Hebt gij les van Van Hauwaert ? (5) Neen ? Die is hier ook geweest met zijn leerlingen. Waar trekt gij henen ? Naar Tieghem ? Gij zult het goed treffen. Ik vertrek morgen ook, naar Veurne. Hebt gij niets gehoord van het monument voor Joe English ? Naar men mij gezegd heeft, heeft de commissie verzuimd de aanvraag te doen. Naar het schijnt is het monument weggehaald en zal men het zonder moeten doen. Dat is eenvoudig een verzuim, want daar zijn een massa formaliteiten voor te vervullen. Misschien kan ik u plezier doen met een zichtkaartje van het huis ?'

De groote Eenvoudige verdwijnt in de andere plaats, al zeggend 'Doe maar op uw gemak !' Even later verschijnt hij terug met een pak kaarten in de hand. Hij zet zich aan den lessenaar...

'Ik zal er mijn naam op zetten. Den hoeveelsten zijn we ? Den tweeden ? Dat weet ik nooit van mijn leven ! Ha ! Ha !'

Hij schrijft ! Streuvels schrijft ! Ga naar uw stad en zeg dat ge Streuvels hebt zien schrijven... Dat gaat mij zoo door den kop.

Nadat ik hem gekiekt heb...

'Dat zal een soort aandenken zijn. Wilt gij dat eens overgeven?' En terzelfdertijd blikte hij door 't venster, over 't land van tusschen Leie- en Scheldekant. Zijn natuur komt boven...

'Die misten maken het prachtig. Zoo is het uitzicht iederen morgen, van half-Oogst tot ver in den winter. Het is altijd even schoon, zoowel 's Winters als 's Zomers, als in de Lente en in den Herfst'.

Hij staat op en komt met de ellebogen op de leuning van een zetel rusten. Makker R. steekt het gesprek weer in gang: 'Hebt gij het 'Schoone jaar van Carolus reeds gelezen, Meneer?' 'Nee dat heb ik niet gelezen, er is te veel dat men moèt lezen. Dat is zoo een nabootsing van Pallieter, geloof ik, niet waar? Antoon Thiry (6) ken ik wel!'

Nu moet ik ook mijn woordje zeggen en stel de allerbeleefdste vraag: 'Op welke manier schrijft u Meneer?'

'O! Dat verschilt van boek tot boek. Ik heb juist gedaan met Genoveva. Ziet gij daar dat kastje? Dat steekt vol met geschriften daarover. Het schrijven eigenlijk gaat vlot: men denkt daar een jaar of tien aan en dan schrijft men dat zoo in een trek. De Vlasgaard was op drie maanden klaar. Maar voor Genoveva heb ik een massa documenten moeten verzamelen

September 1921 – Tweede editie van het avontuur – Veel nieuwe gezichten – Miele is er niet bij – Wim wel (2de van links) – De secretaris ook (4de van rechts).

van cultuurhistorische aard waar ik niets van af wist. Het onderwerp gaat vlug. Ik werk geregeld acht uren daags. Jammer dat door de omstandigheden de boeken zoo duur zijn. Dat is feitelijk een ramp voor de menschen want zij die leeren lezen hebben, lezen voort. Kunt gij nog gemakkelijk aan boeken geraken? Neen? O! vertel dat eens in Holland. Hoe wilt gij dan liefde opvatten voor uw vak? Nu willen we het kiekje nemen, dat zal best gaan voor het huis, zeker? Gaat maar door!

De gansche stroom blijft steken voor de deur. De eersten krijgen ze onmogelijk open. Streuvels dringt vooruit, werkt met armen en beenen en laat ons buiten. 'Gij zijt slechte inbrekers, hoor! Ha, ha, ha! de deur gaat hier open in twee keeren, gelijk in een koestal!'

Nadat ik hem gekiekt heb – driemaal voor alle zekerheid – leidt hij ons buiten den tuin, plamottert in de modder tot op den steenweg en drukt ons daar één voor één gulhartig de hand. 'Tot toekomstige jaar, hein?' Miele.

EPILOOG

Het spreekt vanzelf dat Streuvels' tip inzake de kennismaking met Verriest met plezier verwerkelijkt werd. Helaas was het niet de Oude Heer die de bende verwelkomde maar diens huishoudster die er verstand van

had volk te ontvangen. 'Meneer pastoor is naar Kortrijk geroepen en komt pas vanavond weer'. Geen nood. Ze trakteerde de teleurgestelde jongens op een snoepje. Als troostprijs. 'Wel bedankt ! En doe de groeten aan meneer !'

Voor de rest verliep de thuisreis – te voet, per fiets, per trein – in de allerbeste voorwaarden. En wat de slotzin betreft door 'de groote man' bij het afscheid uitgesproken, ze kwam in geen dovemansoren terecht. Begin september '21 werd de globetrotterij succesrijk overdaan. Ja, de bezoeken door de Gentse jongelui gebracht zijn voor Stijn werkelijk aangename en gewaardeerde gebeurtenissen geweest. Vooral die draak bleek in 's mans gratie gekomen te zijn : die bleef namelijk – en blijft nog na 62 jaar – een ereplaats innemen in de kamer waar hij meestal werkte. Neen, het was beslist niet pro forma dat hij zijn sympathie voor het koperen monster toonde. Dat kunt ge met eigen ogen ervaren bij het lezen van de citaten ontleend aan de brieven die de schrijver op verschillende tijdstippen Gentwaarts stuurde.

Sedert een paar jaar is het Lijsternest een Provinciaal Museum geworden dat het bezoek waard is. Om het met een gemenenplaats te zeggen : Stijn Streuvels' geest waart er in al de plaatsen rond.

M. VAN WESEMAEL

NOTEN

1. Omer werd leraar verbonden aan het Stedelijk Technisch Instituut. Ik vrees dat hij spijt zijn 82 jaar het knutselen nog niet afgeleerd heeft.
2. Licentiaat Lichamelijke Opvoeding; verbonden aan het Atheneum te Ronse; was gedurende lange tijd trainer van de plaatselijke voetbalclub. Overleed vroegtijdig.
3. Wim de filosoof werd Rijksinspecteur L.O. Verblijft thans te Brussel.
4. Licentiaat Pedagogische Wetenschappen; werd directeur van de Rijksmiddelbare School te Zelzate.
5. Werd geboren te Gent op 16 mei 1868. Overleed er op 11 febr. 1961. Begon zijn loopbaan als atheneumleraar (Gent). Werd naderhand inspecteur van het Rijksmiddelbaar en Hoger Onderwijs. Beëindigde zijn carrière als directeur van de Gentse Normaalschool. Voorzitter van het Willemsfonds. Maakte van 1932 tot 1958 deel uit van de Beheerscommissie van het Museum voor Volkskunde.
6. Werd geboren te Leuven op 8 september 1888. Overleed te Antwerpen op 13 juli 1954. Studeerde aan de Gentse Rijksnormaalschool. Directeur van de Lierse Normaalschool. Leraar Nederlands aan de Gentse Normaalschool van 1917 tot 1918. Wegens activisme veroordeeld week hij uit naar Nederland. Geamnestieerd in 1930 vestigde hij zich te Antwerpen waar hij de boekengilde 'Die Poorte' stichtte en beheerde. In samenwerking met Timmermans schreef hij 'Begijnhofsproken'. Als zelfstandig auteur schreef hij een niet onaanzienlijk aantal romans en verhalen, o.a. 'Het schoone Jaar van Carolus' (1920), 'Mijnheer Pastoor en zijn Vogelenparochie'.

1 October '20

FRANKLATEUR

Wanda.

De "Draak" : heb ik hier
 niet en en ik wil
 winterwerk omge, hand
 ik er aan te nogmaals
 te zeggen hoe aangenaam
 mij 's bezocht der Gantke
 Normalien Gaveert is!
 Oorlofs hat; De Haam-
 deke Linné met wel
 een pogen worden,
 maar wil beter dan
 dat is het; gelijke p^o ?
 van held? Dan innulijke
 onbekending v.d. Gant
 man hopen te trachten.

Ik hoop dat je te Dan
 terug te komen mag van
 Der Gant - G. wie be-
 spijk te maatschappij
 Gengen - altyd welkom!

Mijn Gengen
 Gengen Overzicht

STYN·STREUVELS

8 Oktober '46

Dat is een welkome herin-
nering van voor 25 jaar!

De Gentsche Draak staat
hier nog altijd, opinnend
geblonken te prijken en heeft.

Samen met de bewoners
van het Lysternest, geluk-
kig den oorlog overleefd
en staat er nu, 't is te hopen
nog voor langen tijd, in
eere!

Met hartelijken Dank
voor gelukwensch en
minzamen greet vanden
jubilaris

Styn Streuvels

STIJN STREUVELS
'HET LIJSTERNEST'
INGOYGHEN

Oktober '66

Waarde Heer.

Met genegenheid

De Koperen Draak van Gent heeft twee oorlogen ondergaan maar ze prijkt nog immer op haar zelfde plaats... en glanzend geblonken.

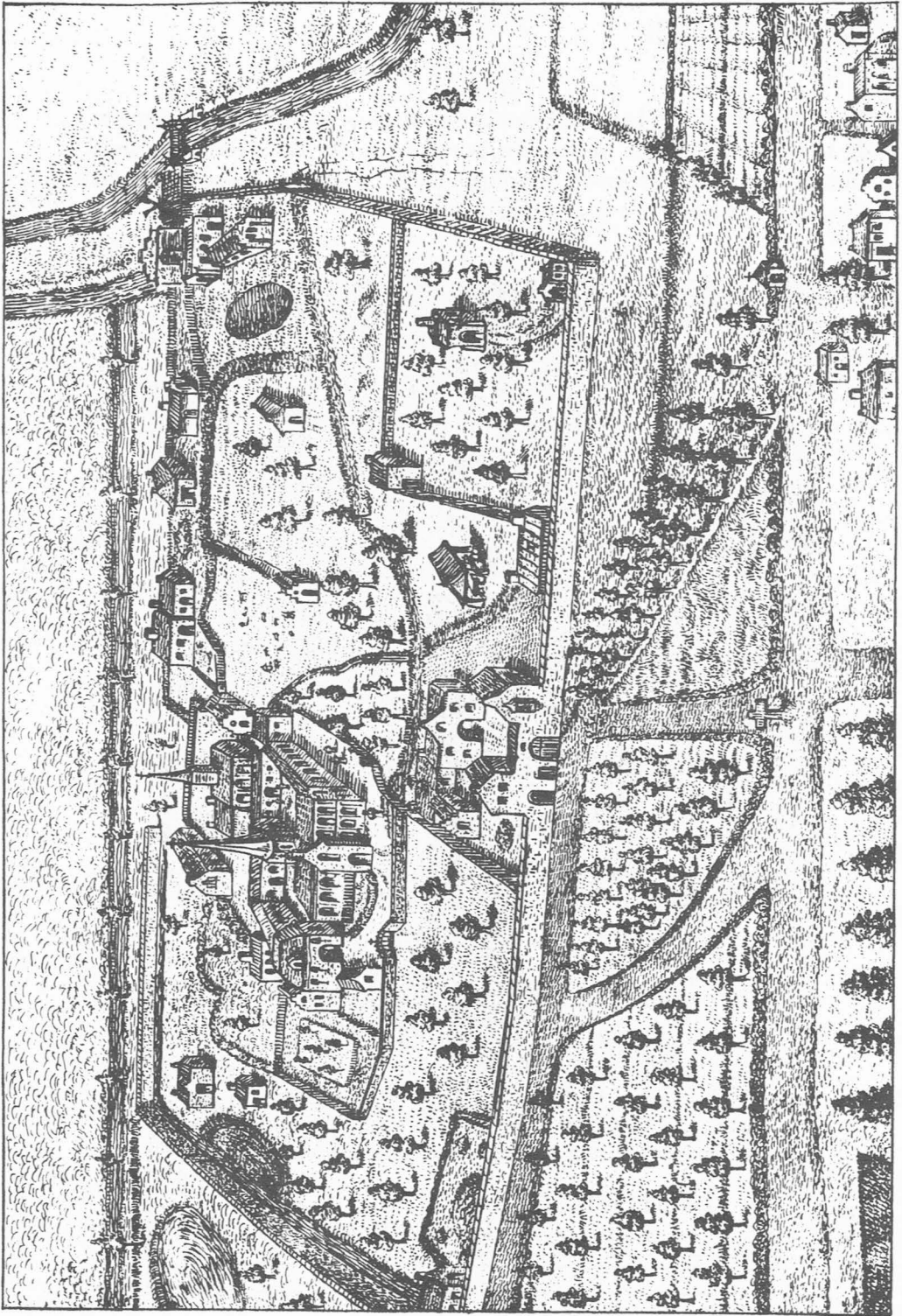
Ja, waar is de tijd? We worden oud, doch ik herinner me nog goed het bezoek der studenten.

In 1966 : De Koperen Draak...

De Baudelo-abdij

Een benediktijn, uit het einde van de twaalfde eeuw, der Sint-Pietersabdij te Gent : Baldewijn of Boudewijn van Bocla (Boekel) verliet de abdij, alwaar hij als elfjarige knaap was ingetreden, om met de toestemming van zijn abt een klooster te stichten te Sinaai.

· Zicht op de Abdij van BAUDELOO .
naar den stonnik horenbaut (Staatsarchief Gené)

Dit gebeurde in 1199 op gronden geschonken door de graaf van Vlaanderen : Boudewijn IX van Constantinopel.

Die plaats droeg de naam van : Bodelo of Boudelo, wat betekent : beboste streek van Boude (Boudewijn ?). Bocla stierf in 1204.

Op 21 maart 1098 werd door een benediktijn : Robert de Molesnes, te Citeaux, een orde gesticht : de Cisterciënzers, die een strengere toepassing van de regels van Sint-Benediktus inhoudt. Robert werd later heilig verklaard.

Deze orde kreeg nog meer betekenis door Sint-Bernardus, die in 1114, nog jong zijnde, de abdij van Clairvaux oprichtte, de monniken worden dan soms ook Bernardijnen genoemd. Hij leefde van 1090 tot 1153.

Enige jaren na de dood van Bocla, op 9 februari 1235, werd zijn klooster verheven tot cisterciënzerabdij, door de abt van Clairvaux en onder het gezag van de abdij van Cambron, wat de abt en de monniken aanvaardden.

Reeds op 17 maart 1255 nam paus Gregorius IX de abdij onder zijn bescherming en droeg ze op aan de Heilige Petrus.

Vanaf haar stichting kreeg ze, zoals gewoonlijk, veel schenkingen.

In 1381 werd de abdij te Sinaai geplunderd door de Gentenaars onder de leiding van Raas van de Voorde en een tweede maal in 1382 onder Frans Ackerman, omdat de monniken openlijk partij kozen voor Lodewijk van Male, in zijn strijd tegen Gent.

Tijdens de oorlog van Gent tegen Filips de Goede brachten de Gentenaars onder Jan de Vos, in mei 1452, ook veel schade toe aan de abdij, ze 'pijlgierde (plunderden) en beroofde teeneghadere (geheel en al) steckende daerenboven ooc tvier daerinne by twelcke sy gheel ende al verginck, ghereserveert alleenlick die kercke'. Op 8 augustus 1578 verwoestten opnieuw, maar nu de Gentse calvinisten, de abdij door vernieling en brand.

De paters vluchtten naar Keulen en keerden eind 1584 naar Vlaanderen terug.

Gezien de grondige vernietiging konden ze hun abdij niet meer betrekken en kwamen naar Gent. Te Sinaai zijn er nog wat karige overblijfsels van de gebouwen te zien.

Hier had ze een 'refugium' voor in tijden van nood, binnen de muren van de stad zoals andere abdijen ook deden, om een veilige toevlucht te zoeken. Op te merken valt dat in de stad, vanwege de bevolking, die veiligheid zeer relatief was !

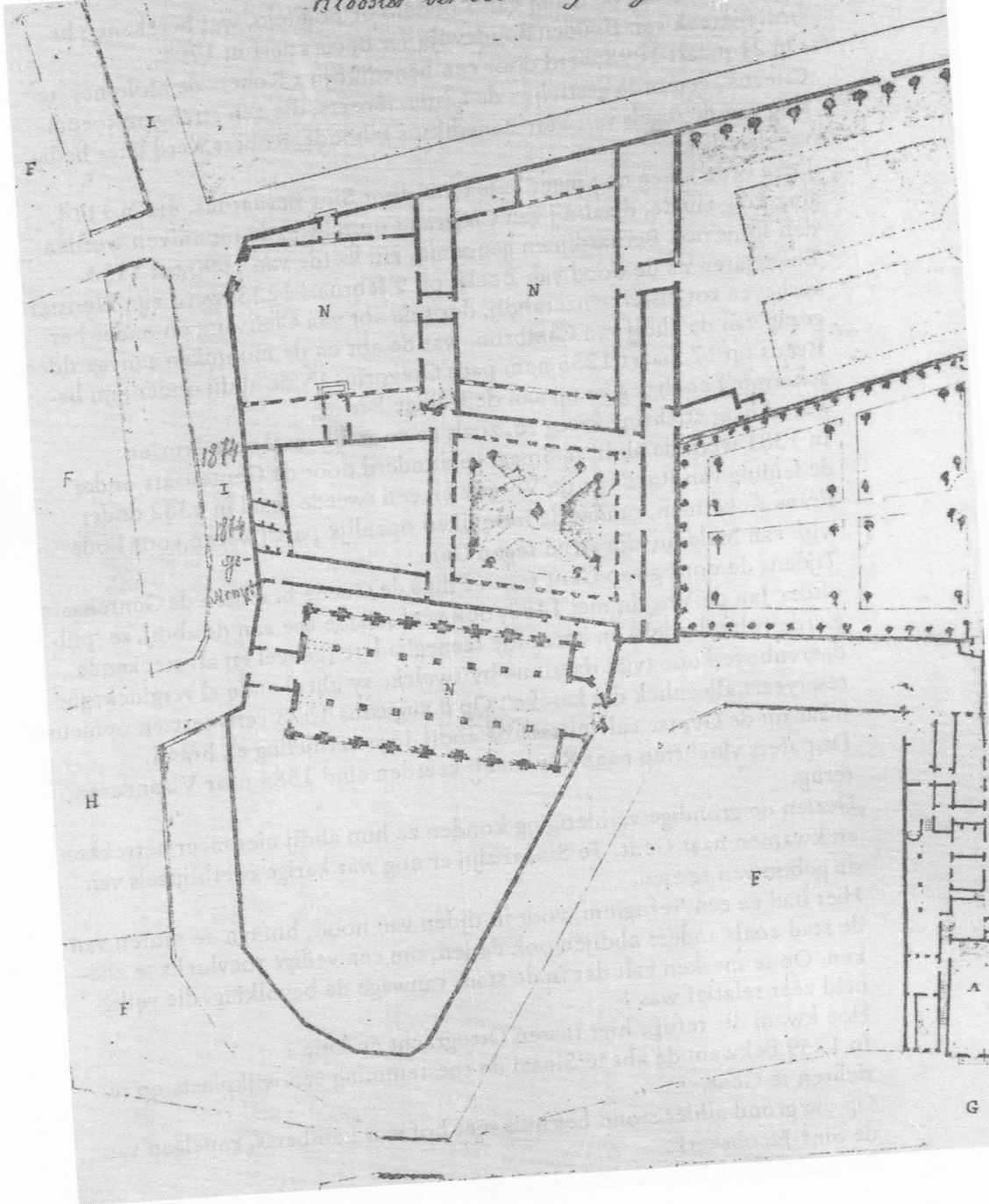
Hoe kwam die refuge hier tussen Ottogracht en Leie ?

In 1259 bekwam de abt te Sinaai de toestemming een wijkplaats op te richten te Gent.

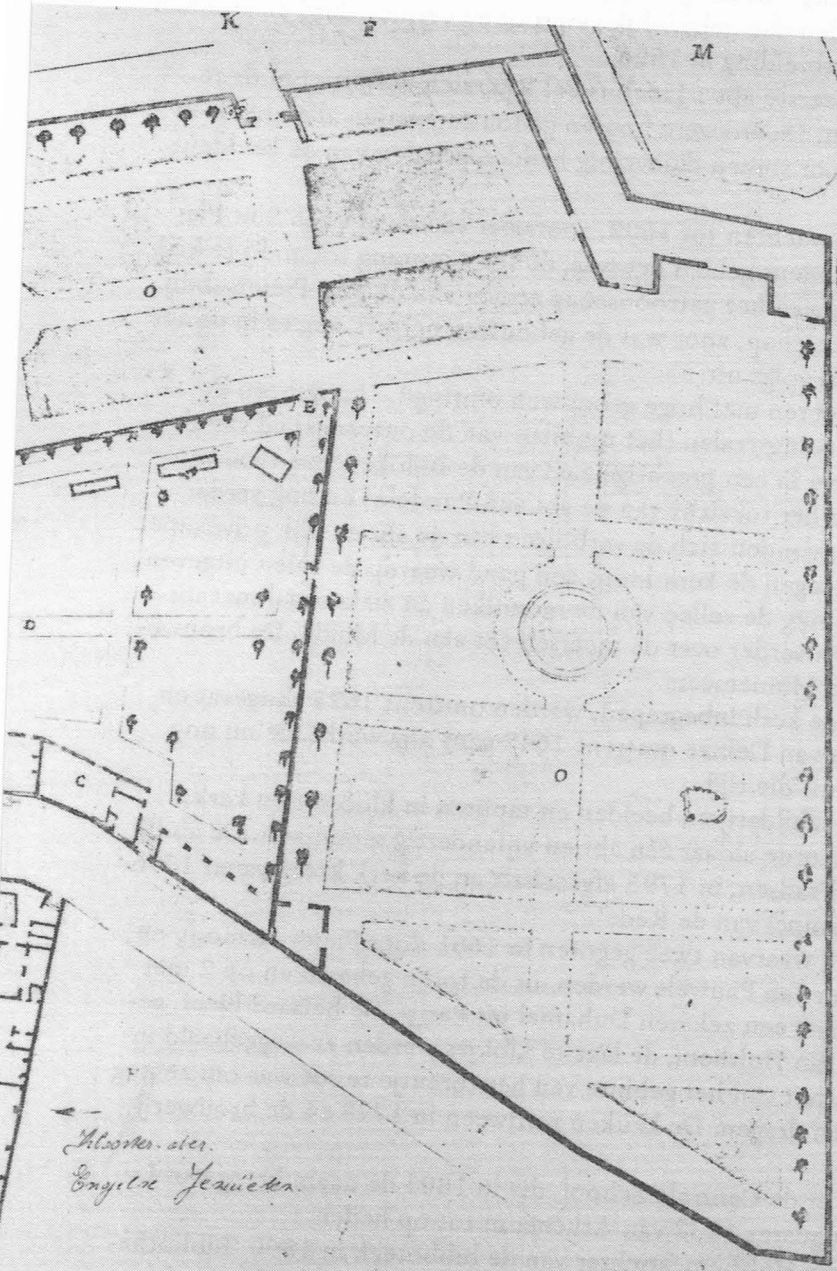
Op die grond alhier stond het huis met hof van Lamberts, kapelaan van de Sint-Jacobskerk.

De stad schonk hun dit huis en voegde er nog gronden bij, zelfs tot aan

Klooster der voormalige Engelsche Jesuiten in Jaer 17

K F M L

- A. Klooster en kapel.
- B brugghen over het Boudeloo leyten.
- C Brouwerij.
- D hof, groot 29 1/2 roeden.
- E toegank in den hof der abdye van Boudeloo.
- F particuliere huizen.
- G Steendam.
- H Klyne botermerkt.
- I Oltgragt.
- K. Oudeveste.
- L Riviere de Ley.
- M Peerden meersch.
- N Klooster en kerk der abdye van Boudeloo.
- O. Hof.

Absorber. der
Engel. Jeaueten.

de Leie, mits betaling van een jaarlijkse rente.

De gebouwen werden dan geleidelijk vergroot en vermeerderd en stonden op hun grootste uitbreiding in 1526.

In 1584 kwam de eerste abt : Jacobus del Rio, zich definitief in de refuge alhier vestigen. De vroegere houten gebouwen waren allen reeds in 1526 vervangen door stenen die weinig hadden geleden van de beeldenstormers.

Del Rio diende te wachten tot 1602, vooraleer van de abt van Sint-Pieters Columbanus, wiens gebied het was, de toestemming tot abdij te krijgen met erkenning van het patroonschap erover van de Sint-Pietersabdij. De kloostergemeenschap, voor wat de gebouwen betreft, zag er in de zeventiende eeuw als volgt uit :

Twee vierkante koeren met hoge gebouwen omringd. Langsheen de Ottogracht de ontvangstzalen (het mobiliair van de ontvangszaal van de abt bevindt zich nu in een prachtige zaal van de Bijloke, deze vrouwenabdij stond onder het toezicht van de abt van Baudelo) en nog verder langs het water bevonden zich de verblijven van de abt en zijn privékapel. Omheen de koer tegen de kerk loopt een pand waarop de zalen uitgeven, met op de verdieping de cellen van de monniken en ziekenzaal met uitzicht op de hof en verder over de meersen tot aan de Muide. De brouwerij stond tegen de Minnemeers.

Alle gebouwen, de kerk inbegrepen, werden omtrent 1625 aangevat en onder de abt Jan van Deinze omtrent 1647 gans afgewerkt, de nu nog bestaanden zijn uit die tijd.

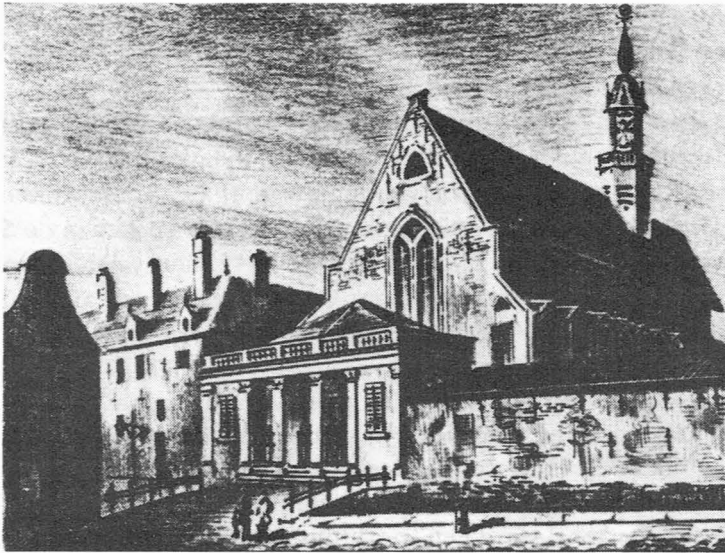
Er waren aldaar schilderijen, beelden en tapijten in klooster en kerk.

In 1780 telde de orde aldaar één abt en vijfendertig monniken. De abdij werd, onder de Fransen, in 1795 afgeschaft en de kerk kreeg vanaf 1796 de naam van 'Tempel van de Rede'.

De drie klokken, waarvan twee gegoten in 1661 door Pieter Hemony en één in 1715 door Jan Pauwels werden uit de toren gehaald en op 2 mei 1797 verkocht aan een zekeren Duhamel uit Parijs. De beiaard bleef, gered door Karel van Hulthem, de laatste klokjes werden er weggehaald in 1979 daar het hout van het gebinte van het torentje te rot was om ze nog verder te kunnen dragen. De keuken verdween in 1798 en de brouwerij één jaar later.

In 1797 kwam er de Centrale School, die in 1803 de naam kreeg van Lycée en op 13 augustus 1832 van Atheneum tot op heden.

Ten tijde van van Hulthem, stichter van de bibliotheek in 1800 'Bibliothèque Départementale', werden hier veel boeken en handschriften ondergebracht, door de Fransen uit meerdere abdijen en kloosters in en rond Gent medegenomen. Hier is het begin van de latere hogeschoolbibliotheek. De boekerij der universiteit verhuisde er in 1942 en deze van de stad is

er nog alhoewel reeds een groot deel is overgebracht naar een gebouw aan de Kouter.

Het huidige gedeelte met de neoclassicistische portiek is uit 1820, langs de straatkant staan er namen op vermeld, die zijn : Karel van Hulthem als eerste bibliothecaris met als jaartal 1832, de laatste A Wagener 1896, met daartussen drieëntwintig namen van anderen.

De voormelde portiek met de nevenstaande, witte gebouwen, ook uit 1820 verduiken de ouden.

Vóór die toegang lag een brug : het Biblioteekbrugskens over de Otto-gracht in 1873 opgevuld. Nog andere brugskens over die waterloop waren : het Wolf-Baudelo- of Atheneumsbrugskens, het Langelkens- of Struivelbrugskens en het Hofkens- of Spellenbrugskens.

Achter en neven de abdij bevond zich de hof met moestuin en kruidtuin, eigendom van het klooster.

Kort nadat de paters er weg waren kwam hier de beroemde plantentuin van Gent, aangelegd door Bernard Coppens in 1797 naar de tekeningen van J.B. Pisson en in 1906 overgebracht dicht tegen de gebouwen van de Normaalschool in de Karel, Lodewijk Ledeganckstraat.

Het was een zeer mooie tuin, de prachtigste na die van Parijs, schreef men, met binnenlandse, buitenlandse en zeldzame planten in verwarmde serres en broeikassen. In de 'orangerie' stond een rijke verzameling oranjeboomen, in het midden van de tuin een tamelijk grote vijver die in verbinding stond met de Leie.

Eén der twee toegangen was de huidige Dodoneusdreef, uitgevende aan de Steendam tussen de nummers der huizen 27 en 29 aldaar.

De laatste abt : Engelbertus Delforterie deed in 1779 nog werken uitvoe-

ren aan de gebouwen. Hij kocht ook dezen van de Engelse Jezuïten, aan de Steendam, in 1776, daar de Sociëteit van Jezus op 21 juli 1773 werd opgeheven door Paus Clemens XIV.

Dit klooster had toegang tot de hof van Baudelo met een brugje over het Baudeloleitje, een zijtak van de Ottogracht, die uitkwam in de Leie.

De gebouwen van de Jezuïten werden omtrent 1777 afgebroken en in de plaats kwam het huidige, grote gebouw, nu nummer 25 aan de Steendam, in classicistische of Lod. XVI-stijl dat tot 1845 dienst deed als bisschoppelijk paleis, daarna de school 'Saint-Georges' en nu een afdeling van het Sint-Lievenscollege : Vrije Handelsschool Sint Joris, afdeling Handel en Boekhouden, Moderne Talen.

In de nacht van 5 op 6 maart 1834 greep vóór het gebouw, in die tijd betrokken door de bisschop : François van de Velde, een 'scharminkel gegeven aan den Bisschop door jongelieden der deftige clas om hunne ontweirding te doen blijken voor het stichten eener Katolieke Universiteit'. Over die gebeurtenis werd een spotprent getekend, genoemd : 'D'attaque van de waterhonden', de studenten worden met water bespoten vanuit een brandslang bediend door twee pompende brandweermannen en opgejaagd door honden.

Eén der manifestanten roept naar de spuitende pompiers : 'Van die boone en zult gij geen goede vrugten kweeken !'.

De Jezuïten kwamen te Gent terug in 1823 en vestigden zich in een deel van de abdij van Oost-Eeklo aan de huidige Posteernestraat.

De kerk aldaar bestaat nog, op 11 september 1944 om zeven uur 's morgens werd pater Joliet, terwijl hij de mis opdroeg, er door een Duitse granaat, vóór het altaar, gedood.

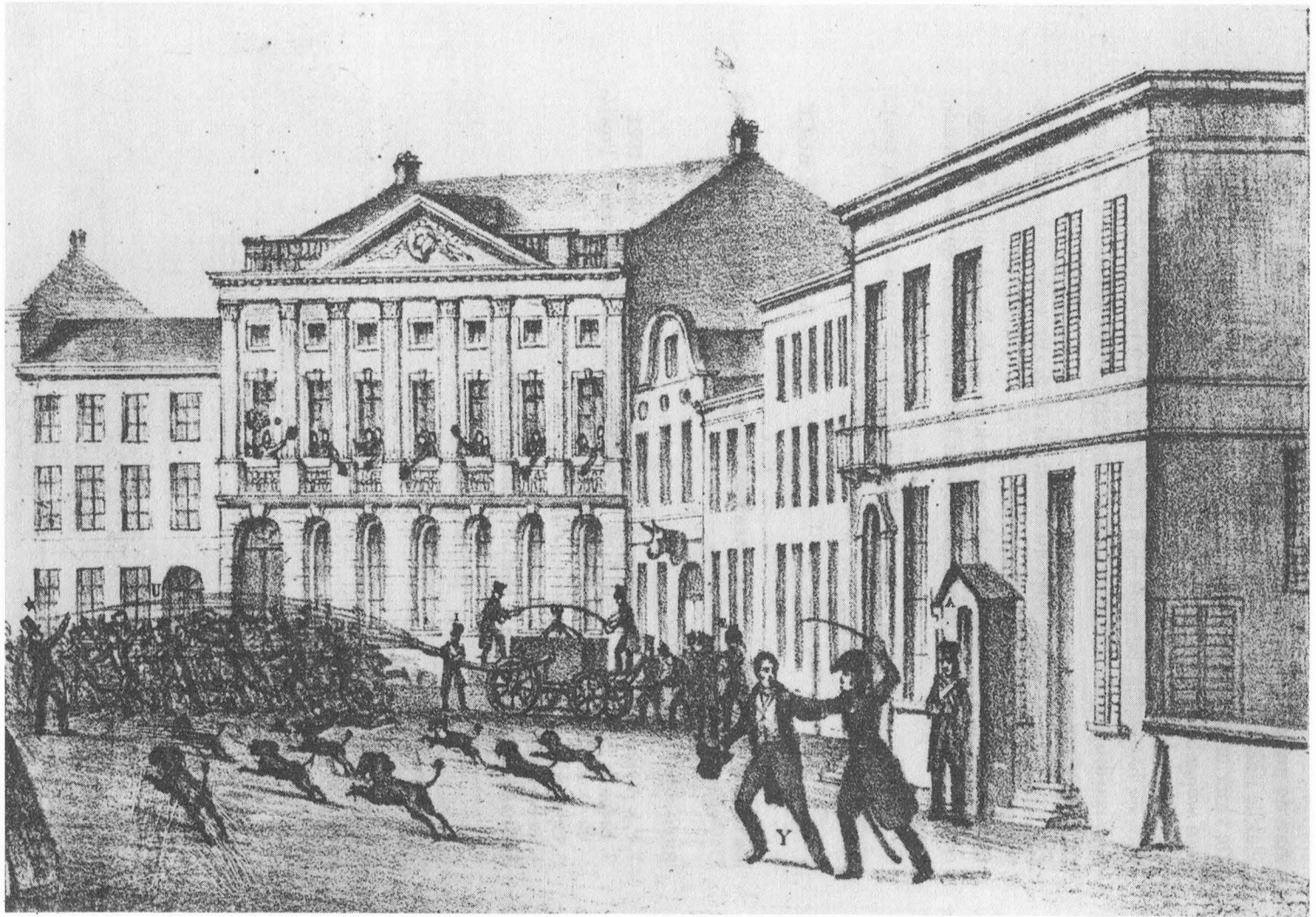
Het wapen van de Baudeloabdij was : twee gouden, gekruiste abtstaven onder een ster van hetzelfde, op een veld van keel. De spreuk : 'Stella Duce' = 'De ster leidt U'.

Welke gebouwen van de abdij blijven er op heden nog over : de grote kapel met het ranke torentje, ze is meer een kleine kerk, driebeukig, de bouw is gotiek der vijftiende eeuw met witte Balegemse zandsteen, de achtergevel, zichtbaar vanuit de Ottogracht, heeft drie 'oculi'.

Binnenin is alles in renaissancestijl, om het bedehuis te verdelen in drie beuken staan er twee rijen van zes gotische, hoge zuilen. Geen zij- noch andere kapellen.

Het spitse torentje met windwijzer is barok, nog niet lang geleden hersteld, maar de laatste klokjes van de beiaard, weggehaald, zijn nog niet terug.

Binnenin, aan de muren, zijn er op vier plaatsen wit marmeren, platte beeldhouwwerken te zien, ze stellen mannekoppen voor, waarschijnlijk abten, sommigen met een kruis, anderen niet maar allen met 'puti'.

Atlas Goetgebuer, Stadsarchief Gent.

Aan de muren kan men nog gemakkelijk de plaatsen zien — ondiepe vlakke nissen — waarin schilderijen hingen.

De vloer in witte en zwarte marmeren tegels werd nog niet zolang geleden weggebroken en vervangen door een ordinaire in beton.

Het orgel dat op 5 september 1765 de negenjarige Wolfgang, Amadeus Mozart bespeelde, bevindt zich sedert mei 1819 in de Hervormde Kerk te Vlaardingen in Nederland, wederom een spijtige schending van ons patrimonium.

Het gewezen bedehuis doet nu dienst als magazijn voor de benodigdheden van het Koninklijk Atheneum.

De gebouwen aan de achterzijde op de koer in de Baudelohof en langs de Baudelostraat zijn in renaissance uit het midden van de zeventiende eeuw.

Er blijft dus, gelukkig, nog een tamelijk groot gebouwencomplex over, eigendom van de staat.

ALFONS DE BUCK

De tekst is een uittreksel uit de noten van hoofdstuk XII van het boek 'De duizend Gentenaars', door bovenvermelde.

BRONNENVERMELDING

1. P.J. Vyncke — Geschiedkundige Schets der Abdij van Bourdeloo — Gent 1921.
 2. Frans de Potter en Jan Broeckaert — Geschiedenis van de Gemeenten der Provincie Oost-Vlaanderen (Sinaai) Gent 1864.
 3. Opzoekingen in het Archief van Gent.
 4. Bezoek terplaats.
 5. Ghendtsche Tydinghen — Mozart te Gent nr 2 1975.
-

Inventaire Archéologique – Fiche nr. 45

Op 2 september 1897 stelde Hermann Van Duyse, Conservator van het Oudheidkundig Museum, in de Franse taal, de volgende fiche op onder de rubriek 'Schilderingen – Oudheidkundig Museum N° 775 – XVe eeuw'.

KRIJGSBANIER VAN DE XVe EEUW

Deze Gentse krijgsbanier in de vorm van een lansvaantje (pongioen), gespleten aan het uiteinde, meet 2 m. 65 op 1 m.

De versiering, in olieverf uitgevoerd op zwart geveerd doek, stelt de heraldische leeuw en de Maagd van Gent voor; ze is identisch op beide zijden. De zijde die heden vastgehecht is op een paneel bevindt zich in redelijk slechte staat; ze is gedeeltelijk verborgen door stukken taf die bij een reeds oude restauratie gebruikt werden om de stof te versterken.

Een franje van groene zijde omzoomt de stof. De oude vlaggestok (2 m. 15), in dennenhout, eindigt op een zwaar loden onderstuk.

Dit stuk is afkomstig van het stedelijk archief.

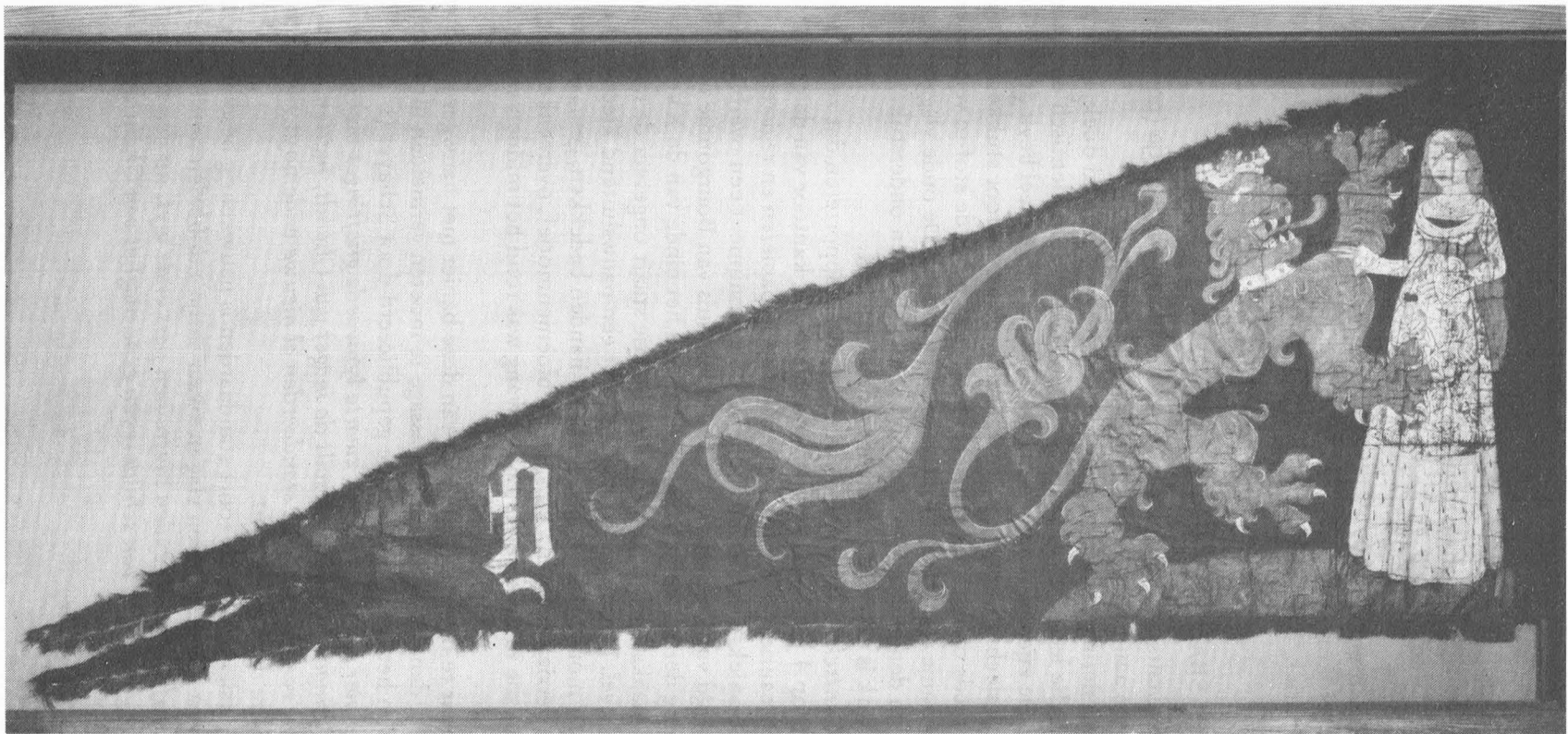
De *Gentsche Kronycke* ms. van De Laval rapporteren dat ze ontdekt werd op 4 juli 1814, op het stadhuis in het kantoor van de griffier van de thesaurie, 'verborgen onder een hoop papieren en registers'.

De kroniekschrijver vermoedt dat 'dit monument een overblijfsel is van de strijd van de Gentenaars onder het huis van Bourgondië of onder de koning der Romeinen Máximiliaan, op het einde van de XVe eeuw'.

Het maaksel van het vaandel in kwestie staft ongeveer de mening van De Laval. De Maagd van Gent draagt een nauwsluitend kleed met spannende mouwen die de helft van de handen bedekken, gemaakt van brocaat versierd met een twijgen- en bloemenmotief, overeenkomstig de mode die in onze gewesten in zwang was rond het midden van de XVe eeuw.

Zonder te beweren de datum van deze banier met nauwgezetheid te bepalen, denk ik de volgende passage te moeten vermelden uit het bijvoegsel van het boek der Collatie gepubliceerd door Schayes (f° 237 v° 238) : *Item vier standaerden van zwarte lynwaede ghefringet met groenen zyden fringen up elken ghescilt de maget van Ghendt, metten witten Leeuw, deene van de voorseide standaerden al nieuwe ende noyt ghebesicht ende d'andre drye ghebesicht.*

De versiering van dit soort standaerden is nauwkeurig beschreven in een rubriek gewijd aan een vlag in zwaar satijn : *dobbelen samil lanc VI ellen, ghesaufraent, met syden saufreinen pers ende wyt, up den selven standaert ghewrocht van schildereyen eene maghet van Ghent metten witten*

Gents Krijgsbanier van de XVde eeuw. Foto Studio Claerhout.

leeu ghedeelt al de standaert duure.

Zoals men ziet bestaat er een grote overeenkomst tussen de gemeentelijke banieren beschreven in de inventaris van 1456 en de standaard bewaard in het Museum. Dit kostbaar historisch monument bevond zich dus sinds drie eeuwen en half in de thesaurie wanneer het ontdekt werd in 1814.

Cf. H. Van Duyse, Catalogue du musée archéologique, n°775.

Naschrift

In het begin van deze eeuw, dus na het verschijnen van de fiche van Hermann Van Duyse, kon Alfons Van Werveke dit vaandel, dank zij archiefstukken, toeschrijven aan Agnes Van den Bossche die het vervaardigde in het schepenjaar 1481-1482.

Hij was immers op de volgende passage gevallen in de Stadsrekeningen van dit jaar : *Item joncvrouwe Agneesen van den Bossche, schiltstrigge, van den voorseiden tweën standaerden te weerckene van schilderïen metter maecht van Gend ende van twee pingoenen, te gadere 3 lb. 6 s. gr.*'

Agnes (of Agnete) Van den Bossche was de eerste vrouw die opgenomen werd in de Gentse schildersnering. Dit gebeurde op 19 januari 1469.

Zij was toen weduwe van Hendrik Crabbe. Zij stamde uit een schildersfamilie. Haar vader Triestram was lid van de nering sinds 1433 en ook haar broer Lieven beoefende hetzelfde vak.

Deze 'schiltstrigge' die voornamelijk decoratief werk deed, zoals vergulden en stofferen, voerde regelmatig opdrachten uit voor de Stad. In 1467, dus vóór haar opname in de nering, had zij reeds gewerkt aan de hoektoerentjes die men aan het Belfort had bijgebouwd.

Zij werkte o.m. ook aan de versiering van het Schepenhuis en het Kalendarhuis. Zij beschilderde kruisbeelden, borstbeelden, altaarkleden. Zij voerde decoratief werk uit in Ekkergemkerk, schilderde de Wapens van Maximiliaan en van Maria van Bourgondië, enz.

Het is niet bekend wanneer zij stierf, maar zij leefde nog in 1516.

H.C.

Den Demokraet, een Gents blad van 1795

Drukker André Benoit Stéven vestigde zich in 1794 in Gent en beproefde meteen zijn geluk met de *Vaderlandsche Gazette van Gend* (2 oktober – 30 december 1794). Dat was een vruchteloze poging om de *Gazette van Gend* als nieuwsblad te verdringen (1). Hij kwam op het einde van 1795 met een ander nieuwsblad voor de dag, de *Dagelykschen Courier van het Departement van de Schelde*. Ook deze onderneming was geen lang leven beschoren. Het laatst gekende nummer verscheen op 30 januari 1796 (2).

In het proefnummer van zijn laatstgenoemde krant (28 Vendémiaire IV/20 oktober 1795) adverteerde Stéven nog een ander blad, eveneens bij hem gedrukt en driemaal per week (op dinsdag, donderdag en zaterdag) verkrijgbaar voor twee oorden : ‘... een Nieuws-blad getyelt : den Demokraet, strekkende om alle Borgers te onderrigten over het geluk van ons Land, de Verleyders van het Volk te ontmaskeren, den publyken Geest te zuiveren, den verdrukten Borger te beschermen en de Fransche wetten in plat gendsch uyt te leggen’.

Van het bedoelde blad, *Den Demokraet*, is niets bewaard en haast even weinig bekend. Het wordt door Voordeckers zelfs niet vernoemd. De Vigne beweerde ten onrechte dat naast Stéven ook Van der Schueren de leiding had. Achteraf werd nog verder van de waarheid afgeweken toen zelfs van een driemanschap werd gesproken (3).

Tot nu toe bleef de kennis omtrent *Den Demokraet* beperkt tot enkele aanhalingen uit een ander Gents blad van die tijd, *De Sysse-panne ofte den Estaminé der Ouderlingen*, door Karel Broeckaert uitgegeven van 31 oktober 1795 tot 20 mei 1798 (4). Op het verband tussen beide publikaties komen we nog terug.

Toevallig vonden we van *Den Demokraet* een soort prospectus (5), gedrukt door Stéven, vier bladzijden, ongedateerd :

S A M E N S P R A E K
T U S S C H E N
R E G T – H E R T E N O V E R L E G,
Over een Feuilleken, getyelt : DEN DEMOKRAET,
dat zy van zin zyn aen den dag te brengen.

REGT—HERT

Neen, myn vriend, ik wil niet langer meer zwygen, nu is 't gedecideert, ik vatte de pen op voor 't regt van het volk, dat al te lang onder de voeten getrappelt word. Ik wil de goede gemeene borgers helpen klaer zien,

en hier en daer eenen vergulden Ezel by syn ooren trekken.

JAN OVERLEG

Vriend *Recht-hert*, of gy schryft of met het gat tegen den muer loopt, dat is gelyk in deze stad. Ten eersten : den edeldom, de paepen, de raedsheeren, de advocaeten (,) de procureurs, de rentiers, de koopmans in graenen en in papier, met een woord alle die bevoorrechte mannen, die zeer oodmoediglyk den borger opeéten, die persoonen en zullen u niet lezen.

REGT—HERT

Ik schryve voor zulke menschen niet. Ik zal spreken aen den borger, aen den werkman, aen den boer.

JAN OVERLEG

Eenen oogenblik : vriend, uwen yver be- (p. 2) driegt U. Gy meynt dat die lieden uw blad zullen doorlezen en overleggen ? mis. Den wille van onze democraeten en patrioten is goed, hun hert is zuyver, maer hun oordeel en deugd niet. Gy zult hun van Vryheyd, Gelykheyd, van Wetten en van Borger-regten spreken, en hunnen geest vermoeyen door serieuze redenvoeringen; eer dat zy een derde van uw bladjen zullen doorlezen hebben, de ouderlingen zullen naer de gravias-kaerte roepen, en de jonge lieden, zonder erg, zullen zeer geestiglyk zeggen : *het is eene panne*.

REGT—HERT

Hoe ! hebt gy zulke gedagten van de brave Gentenaeren, wiens roem zoo verre gevlogen is. Zult gy my zeggen dat hunnen geest te leég is om uyt zyne celle te kruypen, en dat zy te zeer hun gemak en hunne vermaeken beminnen, om over de lands-zaeken eene uere lang te kunnen spreken zonder kwasten ?

JAN OVERLEG

Daer van heb ik de ondervinding; en tot preuve gaet hier nae den *Post-hoorn*, nae het *Goud-Mandeken*, of nae den *Amerikaenschen Staet*, daer zult gy wisk, moderne, graviasspelen vinden, en niet een nieuws-blad. Ik ben wel geenens vyand van de plaisieren, ter contrarie, die broederlyke verzaemelingen doen my de eendragt der gendsche Borgers kennen; maer het spyt my van hun somtyds wat laetdunkende te zien. Het is aen die traegheyd dat zy veele van hunne onheylen toe-te-wyten hebben.

(p. 3) REGT—HERT

Juyst. Het is daerom dat ik van zín ben van hun wakker te maeken, en

hun van tyd tot tyd op de pooten te treden. Alhoewel ik niet veel werk maeke van dien yver die maer tusschen potten en glazen ontvlamt; ik heb liever myn volk toe-te-spreken op eene nugtere maege, eer dat het vuer van hunne herssens gedempt is door de Kavesse en 't Lovens Bier. Daerom zal ik myn Bladjen doen rond-draegen op den tyd van het Théekraem, voor den noen, of ten minsten voor den zes ueren 's avonds.

JAN OVERLEG

Aengezien dat gy uwen dullen kop niet wilt afaen, gy zyt mynen vriend, ik moet u helpen, door werk en raed. Wat is nu eygentlyk het plan van uwe Gazette ? In wat styl zyt gy van zin die op-te-stellen ?

REGT—HERT

Myn plan is van de waerheyd te zeggen, of zy botst of niet. Van de verleyders van 't volk te ontmaskeren; van den publyken geest te zuiveren; van den verdrukten Borger te beschermen; van de fransche wetten in plat gendsch uyt-te-leggen, en van somtyds *Marten* op zyne agterste pooten te doen danssen, om myne lezers te ontmoeyen.

JAN OVERLEG

Uw gedagt is goed, mag het uytvallen. Maer weet gy wel wat voor een pak gy op de schouders neemt. Als gy een Feuille begint, gy moet (p. 4) voortsgaen. Daer mag hier geen Klokke *Roeland* kleppen, noch naer geen *Pierre Philosophale* gezogt worden; hier dient standvastigheyd, oordeel, eenvoudigheyd, of 't kraem valt op straete.

REGT—HERT

Neen, neen, ik zal myne woorden in geen yzer beslaen, noch my den nek breken op het peerd *Pegazus*. Ik wil in de natuer blyven en myne moederlyke tael spreken.

OVERLEG

Maer is'er geen Prospectus van doen, eer gy uw Blad aen den dag geeft ? Het zal gelyk uyt de logt gevallen zyn. Of zult gy het misschien hier en daer mondelings annoncieren ?

REGT—HERT

Noch 't een, noch 't ander. Den Drukker zal zyne jongens met het eerste Bladje doen rond loopen, trekt het niet, ik scheyd' er uyt.

Vooraleer over te gaan tot kommentaar bij dit gesprek tussen Regt—Hert

en (Jan) Overleg, proberen we deze ongedateerde tekst zo nauwkeurig mogelijk te situeren. We hebben al aangehaald dat drukker Stéven een advertentie voor *Den Demokraet* heeft geplaatst in een eveneens door hem gedrukte krant op 20 oktober 1795. Op deze laatste datum zou het orgaan der democraten volgens onze berekening al aan zijn derde aflevering toe zijn geweest : we weten enerzijds dat het driemaal per week verscheen (dinsdag, donderdag en zaterdag), en we vinden anderzijds in *De Sysse-panne* van woensdag 4 november aangestipt dat de achtste aflevering van *Den Demokraet* verschenen was op zaterdag 31 oktober. De vroegste nummers moeten dus op de volgende dagen verschenen zijn: nr 1 op donderdag 15 oktober, nr 2 op zaterdag 17 oktober, nr 3 op dinsdag 20 oktober. Stéven moet zijn samenspraak tussen Regt—Hert en Overleg dan op 15 oktober hebben uitgegeven ter begeleiding en ter verantwoording van het eerste nummer.

De Zuidelijke Nederlanden, in 1794 door de Fransen veroverd, maakten vanaf 1 oktober 1795 deel uit van de Franse Republiek. Rond dit tijdstip hadden de gematigde republikeinen de wind in de zeilen. Weldra trad een grondwet in werking die tegen de democratische krachten van links was gericht (met een cijskiesrecht dat de burgerij het overwicht in de bestuursorganen schonk).

In Gent reageerden de linkse republikeinen met het propaganda- en strijdorgaan *Den Demokraet*. Slechts twee weken later waren de gematigden er echter al met hun tegenzet : het tweemaal per week verschijnende *De Sysse-panne ofte den Estaminé der Ouderlingen*, onder redactie van de 28-jarige Karel Broeckaert. Het eerste nummer verscheen bij J.B. Dullé op zaterdag 31 oktober 1795 (6).

De titel van Broeckaerts blad lijkt rechtstreeks geïnspireerd door de *Samenspraak tusschen Regt—Hert en Overleg*. Waar Jan Overleg zijn vriend waarschuwt dat hij de democratisch- en patriottischgezinde Gentenaren met zijn geschrijf over vrijheid, gelijkheid e.d. maar zal vervelen, vindt men enerzijds de in de herberg (estaminet) kaartende *ouderlingen* (in de betekenis van bejaarden) en anderzijds de *panne* : ‘eer dat zy een derde van uw bladjen zullen doorlezen hebben, de ouderlingen zullen naer de gravias-kaerte roepen, en de jonge lieden, zonder erg, zullen zeer geestiglyk zeggen : het is eene panne’ (7).

Broeckaerts *sysse-panne* betekent dat het blad zijn politieke tegenstrever ‘zijn saus (in het Gents : sjsse) gaf’, of, met andere woorden, hem onge-zouten en in het openbaar de waarheid zegde (8). De zinspelingen op ‘ouderlingen’ en ‘panne’ tonen duidelijk genoeg aan voor wie de ‘sysse’ bestemd was. De eerste nummers van Broeckaerts blad barstten overigens van satire en kritiek op het democratenorgaan. Daarover handelt straks

een apart hoofdstuk.

Met de Post-hoorn, door Jan Overleg ter sprake gebracht als één van de drankhuizen waar de politiek geïnteresseerde burgers waren verondersteld hun afspraak te maken, kan het lokaal worden geïdentificeerd dat in de *Sysse-panne* 't Postooreken heet : 'Als ge wilt zien wat dat partydige menschen zyn, gaet ne keer naer eenen avond in 't Postooreken, ge zult zien dat zotten, zatlappen, vynten zonder zeden, alle slag van seysse met een woordt die zoo veel verstand hên als nen kriekensteen, daer zitten al ofze Mannen van groote gewigte waeren, en al of het Vaderland zonder hunderen praet, om ratten te vergeven, niet en zoe kunnen bestaen' (9).

Naar het einde toe maakt Regt-Hert het programma van het demokratenblad bekend. De inhoud komt vrijwel overeen met de al geciteerde aankondiging in de *Dagelykschen Courier* van 20 oktober. Hoe het voor-nemen om de Franse wetten 'in plat gendsch uyt-te-leggen' werd uitgevoerd, kan men slechts raden. Zoals men weet dankte tegenstrever Broeckaert het sukses van zijn *Sysse-panne* aan zijn rake volkse schrijftaal.

Waar Regt-Hert zijn lezers hoopt te zullen vermaken door 'Marten op zyne agterste pooten te doen danssen', menen we een zinspeling aan te treffen op pastoor Martinus Joannes de Bast van de Sint-Niklaasparochie, in de geschiedenis vooral bekend gebleven als de drijvende kracht achter de conservatieve politiek van de Staten van Vlaanderen tijdens de Omwenteling tegen Jozef II (10). Een bijzonder grove zinspeling op de zwaarlijvigheid van een kanunnik, waarvoor Broeckaert zijn opponent op de vingers tikte, lijkt ons bestemd te zijn geweest voor dezelfde pastoor De Bast (11).

'Daer mag hier geen Klokke *Roeland* kleppen, noch naer geen *Pierre Philosophale* gezogt worden', maant Jan Overleg zijn vriend iets verder aan. Met de opmerking over *Klokke Roeland* werd een pijl afgeschoten naar Karel Broeckaert. Kort na de eerste Franse inval (Jemappes, 6 november 1792) had deze te Gent een eerste dagblaadje uitgegeven, aanvankelijk getiteld *Dagelyks Nieuws van Vader Roeland, pendant van Père Duchêne*. Na tien nummers was die titel veranderd in *Dagelyks Nieuws van Klokke Roeland*, met als motto : 'Als ik kleppe 't is brand, Als ik Luye 't is Victorie in 't Land'. Deze onderneming werd gestaakt aan de vooravond van de Oostenrijkse restauratie. Van december 1792 tot februari-maart 1793 waren 70 nummers verschenen.

In juni 1795 was een pamflet van de pers gekomen, in het Frans geschreven, waarin zekere Cousin Pierre de verknochtheid der Gentenaren aan hun godsdienst en oude gewoonten onder woorden bracht, en dit in een pennetwist met de in zijn stad verblijvende Franse ambtenaar A.A. Troisoeufs (12).

Waar hij van *onstandvastigheid* sprak, dacht de auteur waarschijnlijk aan Broeckaerts genoemde eerste blaadje, en met gebrek aan *eenvoud* zal hij dan wel het Franse pamflet van Cousin Pierre hebben bedoeld. Regt—Hert neemt zich daarop voor, 'zijn woorden in geen ijzer te beslaan' (13), en zich evenmin de nek te breken op het paard Pegasus. Het lijkt ons niet denkbeeldig dat hier beurtelings gezinspeeld wordt op de soms nogal breedsprakerige pamfletschrijver Jacob Jan Antheunis en op de dichter Pieter Johan Robyn, met wier pennevruchten ook in de *Sysse-panne* af en toe de draak werd gestoken (14).

De Sysse-panne verschaft betreffende *Den Demokraet* een aantal belangwekkende gegevens. Het eerste nummer van Broeckaerts krantje (31 oktober 1795), waar de stamgasten van het Estaminé aan het publiek worden voorgesteld, staat overigens geheel in het teken van het democratenblad. Het brave Gysken doet bij kaartgezel Bitterman beklag: 'Eene benede Fieskens van die jonge snotbakken, van die heerkens met hunne hooge kraegen, leege schoentjens en een endecken stok in d'hand hên hier g'heel het huys in roeren gesteld hênze. — D'eene begoeste Toebak te rooken dame uyt ons oogen niet en zaegen. — D'andere om ons te chagrineren kwaemen agter ons staen, kwaemen ze, en noemde luy op al de Kaerten die wy in ons handen hadden. Elders stond 'er eenen hoop te kallewyen, en by de schouwe stonden 'er vyf of zes een Papierken en laezen van den Demokraet of zoo iets of wat'.

Wat Gysken een beetje verder zegt is kennelijk een repliek op het programma van het blad der democraten zoals men dat uit de samenspraak van Regt—Hert en Jan Overleg leert kennen. Gysken zegt namelijk: 'Zy zeyden ons dame ons beter met Staetszaeken zouden bemoeyen als met al die vodderyen van Kaerten en Teirlingen'. En Bitterman, het alter ego van auteur Broeckaert, doorbladert de eerste vier afleveringen en geeft daarbij volgend kommentaar: 'Nomber een, twee, dry, vier, en altyd van Teirlingen, van Kaerten, van Paepen, van Aristocraten, duyzent dingen die ik in mynen jongen tyd noyt hebbe hooren noemen. — Fy ik heb noyt eene zoodanige partyschap g'hoort'.

Bitterman neemt in het bijzonder aanstoot aan de 'scheldwoorden en verwytzels' waar het blad vol van staat, en hij vat het plan op, met een eigen blad tegen dat onding ten strijde te trekken.

Uit de tweede aflevering (woensdag 4 november 1795) kiezen we een tirade van Gysken: 'Ja, ja, ze weten zy hunderen waerom wetenze. Ik kan hun die luyheyd noch wel vergeven. Maer dien Opsteller van den Demokraet dat moet tog ne lekkeren zyn, moeget, met al zyn *Sakkeren* en zyn *Morren*. — Is 't alzo dame den publieken geest moet zuyveren? Dat myn kinders zulke zedelooze schriftjens moesten lezen, 'k sloegze de beenen af, sloegek. Maer wat wil ik zeggen, wat wil ik zeggen, 't zyn

alzoo al van die Gastjens die wel honderd rollen in de weireld gespeelt hên, hênze. Toen zynze Keyzers (15), toens zynze Staets (16), toens zynze veur Vander Noot (17), toens weer veur Vander Meersch (18) en veur den derden Staet (19). En dat morgen den grooten Turk kwam, 'k geloove, God wilt my vergeven, danze morgen Mahomettaen zoen worden. — 'T zyn zulke veugels zyn 't ! en nuy durven zy g'heel de weireld veur stinkende visch uytmaeken, durvenze, en 'k geloove 'k ik danze wat veurdeeliger aen 't publiek zoen zyn, met te werken, als mê al hunder schryven en vryven, dat geloove 'k ik'.

In de derde aflevering (zondag 8 november 1795) vaart Bitterman in alle heftigheid uit tegen de redakteur van *Den Demokraet* (die volgens hem niemand anders is dan A.B. Stéven, drukker van het blad). 'Ik zal dien Regt—Hert vervolgen al moest ik 'er myne leste broek aen waegen. Hoe den onbeschaemden ! 't is hem noch niet genoeg dat hy het heel Publiek en de Regters voor Ezels uytmaekt, hy durft noch de heyligste Misterien van den Godsdienst aenranden; ja dien zes dobbelen geveysnden Drukker en Opsteller van den Demokraet en heeft anders niet voor, als de afschaffinge des Christendoms, gelyk het uyt zyne redenen, schriften en werken zonneklaer blykt, en dat is al om den publieken geest te zuyveren !'.

In aflevering 4 (woensdag 11 november 1795) blijkt een tweede extremistisch blad te zijn opgedoken. Er is hier immers sprake van 'de Schryvers van den Demokraet en Vader Boete'. Precies diezelfde formulering komt terug in aflevering 5 (zondag 15 november 1795). Over *Vader Boete* is zo goed als niets bekend. In een latere aflevering heeft Broeckaert het over 'den eersten Opsteller van Vader Boote' — hier oo i.p.v. oe — en die eerste opsteller lijkt zich te hebben onderscheiden als een aanhanger van de ideeën van Rousseau (20). Moet er verband worden gezocht met de vooraanstaande Gentse republikein Pierre Botte, die in Broeckaerts blad ergens als 'père Botte' op het tapijt komt (21) ? En was Rouck, over wie *De Sysse-panne* het af en toe wel eens heeft, redakteur van dat blad ?

Broeckaert beweert in dezelfde vijfde aflevering dat *Den Demokraet* 'van woord tot woord (is) nageschreven van Wyermans' (22). Enkele afleveringen verder blijkt die plagiaris overigens het roer te hebben overgelaten aan zekere Periez of Perier, een vriend van de dichter Robyn, en *De Sysse-panne* kondigt aan : 'Wy aenveerden de Handschoen die den Opsteller van den Demokraet Periez ons toewerpt, en willen voortaan zonder eenige personnaliteyt met hem voor de waerheyd stryden' (23). De discussie met *Den Demokraet* wordt inderdaad voortgezet, al valt het wel op dat Broeckaert nu een veel minder heftige toon begint aan te slaan (24). Vanaf het begin van 1796 loopt de polemiek algauw ten einde.

Misschien bestond het Gentse demokratenorgaan al niet meer wanneer *De Sysse-panne* in zijn 43 ste aflevering (30 maart 1796) een prospectus van 'een aenstaend Nieuws-Blad, den Gendschen Taelman' bespreekt. Over dat blad blijft men verder zonder nieuws. Volledigheidshalve dient nog te worden opgemerkt dat in de vroegste afleveringen van *De Sysse-panne* ook enkele keren kritiek werd uitgeoefend op de *Gazette van Gend* van Jan Frans van der Schueren. Het waren enkele steken boven of onder water, volstrekt niet vergelijkbaar met wat *Den Demokraet* had te doorstaen (25).

JOZEF HUYGHEBAERT

- (1) A.B. Stéven, afkomstig van Kassel in Fr.-Vl., had een tiental jaren te Tielt verbleven vooraleer hij zich in Gent vestigde. Zie over hem V. van der Haeghen in *Biographie Nationale*, XXIII, 832-835; E. Voordeckers, *Bijdrage tot de geschiedenis van de Gentse pers* (1667-1914), Leuven, Parijs, 1964, 149, 473.
- (2) Voordeckers, 473.
- (3) De Vigne moet op grond van een foutieve lezing van enkele passages in *De Sysse-panne* besloten hebben dat Jan Frans van der Schueren naast Stéven het demokratenblad hielp opstellen. Van der Schueren was integendeel vanaf 1794 de uitgever van de *Gazette van Gend*. Het zinsverband bij De Vigne laat er anderszits geen twijfel over bestaan dat hij de dichter Pieter Jan Robyn *niét* rekent bij de opstellers van *Den Demokraet*: '... en tevens toont dat Robyn te Gent, met Stéven en Van der Schueren, opstellers van den Demokrat (sic), ieverig werkzaam was...' — J.O. de Vigne, *De Zuidnederlandsche Schrijvers van het tijdstip der Fransche overheersching*, Antwerpen, 1873, 9. Van het genoemde duo werd na verkeerde lezing een trio gemaakt: 'Volgens De Vigne waren Robyn, Van der Schueren en de ex-recollect Stéven er in 1795 de opstellers van'. — E. de Bock, *Verkenningen in de Achttiende Eeuw*, Antwerpen, 1963, voetnoot 27.
- (4) Over Broeckeaert en zijn publikaties, zie vooral De Bock, 57-93, en J. Smeyers in: *Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden*, VI, 1975, 539-548.
- (5) Het druksel diende zichzelf nadrukkelijk *niet* als een prospectus aan. Zie het slot van de tweespraak Regt—Hert en (Jan) Overleg.
- (6) *De Sysse-panne* is bewaard in de Universiteitsbibliotheek van Gent, G 3683.
- (7) Gravijs, gravejas: een kaartspel. De uitdrukking 't is een panne' kan zowel betekenen 'het is moeilijk' als 'het is goed uitgevallen'. Panne is ook synoniem voor: leugen, lol, flauwiteit, gezever, schimp, spot. — L. Lievevrouw—Coopman, *Gents Woordenboek*, II, 1951, p. 1037.
- (8) De Bock, 59. Zie ook Lievevrouw—Coopman, II, 1269 (sijssse).
- (9) *De Sysse-panne*, nr 10, 22 november 1795.
- (10) A. Jacob in: *Borgers in den estaminé*, Antwerpen, 1922, 181-183.
- (11) '... maer nu hoe grover scheldwoord hoe fynder geest, al of het verstand in verwyrtzels bestont, en al of men een vette Kanunning zyn sysse niet en zoude konnen geven, zonder te zeggen ziet dien dikken Paepen balg'. — *De Sysse-panne*, nr. 1, 31 oktober 1795.
- (12) Stéven drukte in eerste instantie de republikeinsgezinde teksten van Troisoeufs, maar bracht dan, om aan de vraag van de lezers te voldoen, ook een editie van het in zijn ogen reaktionnaire proza van Cousin Pierre dat Troisoeufs aan het

- schrijven had gezet. — Zie : F. van der Haeghen, *Bibliographie Gantoise*, IV, 368; J. Nève, *Gand sous la domination française, 1792-1814*, Gent, 1927, 282.
- (13) Lievevrouw—Coopman, I, 566, citeert onze Samenspraek (hoewel hij ze niet vermeldt in zijn bibliografie) en geeft als uitleg dat ijzer hier betekent 'hetzelfde, het een is niet beter dan het andere'. Deze uitleg overtuigt ons niet. Er kan misschien gezocht worden in de richting van 'beslag (overbodige opschik) maken', met 'ijzer' in de betekenis van 'beslagband' (ijzeren band, cfr. Lievevrouw—Coopman, I, 163).
- (14) Over Robyn en Antheunis, zie Smeyers, 391-392 en 548-552.
- (15) Keyzers : aanhanger van keizer Jozef II tijdens de omwenteling van 1789-1790.
- (16) Staets : aanhanger van de opstand tegen Jozef II; statist.
- (17) Hendrik van der Noot, Brussel 1731 — Strombeek 1827, leider van de konseratieve oppositie (Statisten), tegenstander van de door Vonck aangevoerde Demokraten.
- (18) Jan Andries van der Meersch, Menen 1734 — Dadizele 1792, aanvoerder van het opstandelingenleger. Werd als aanhanger van Vonck door de Statisten afgezet en opgesloten.
- (19) Derde Staet : derde stand, burgerij. Hier : de partij van Vonck.
- (20) *De sysse-panne*, nr 31-32, 30 januari 1796.
- (21) Een veronderstelling van De Bock, voetnoot 27.
- (22) Jacob Campo Weyerman, Breda 1677 — 's Gravenhage 1747, schrijver, schilder, graveur. Schreef talrijke pamfletten en twaalf weekbladen. — Hermine J. Vieu-Kuik in : *Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden*, VI, 1975, 167-173.
- (23) *De Sysse-panne*, nr 8, woensdag 18 november 1795. (Merk op : de nrs 5, 6 en 7 zijn alledrie op zondag 15 november gedateerd).
- (24) Van nr 9 tot nr 12 (tot einde-november). De Bock lijkt enkel deze latere faze van het dispuut met *Den Demokraet* te hebben gekend. Hij beweert : 'Niet onwelwillend spreekt ze (de Sysse-panne) over den Demokraet, althans over 'de twee leste Blaedjens, die daer of daer ontrent goed zyn'. — De Bock, 60.
- (25) Vermeldingen van Vander Schueren (altijd m.b.t. de Gazette van Gend) in *De Sysse-panne* 1 (31 okt. 1795), 2 (4 november), 7 (15 november). Altijd zeer terloops. Merk op dat De Vigne (zie voetnoot 3) per vergissing Vander Schueren als redakteur van Den Demokraet beschouwde.

Over een vergeelde brief en de 'Gard'Civiek'

Wanneer de liefde voor je stad en zijn verre en nabije geschiedenis overslaat in verzamelwoede, beste lezers, dan kun je je gemakkelijk voorstellen, dat na zo'n vijftien jaar bijeengaren van boeken, brochures, knipsels, prentkaarten,... een verzamelaar niet meer goed weet waar hij dit en dat gelaten heeft.

Een stukje schrijven over de burgerwacht of 'garde civique' had ik me voorgenomen. Nu goed, een fijn onderwerp op zichzelf, dat spreekt tot de lezer. Welke boeken ? Waar kon ik daar wat over vinden ? Gezocht, gegrasduind in allerlei werken, tot ik me opeens herinnerde aan een brief, die ik zo'n tien jaar geleden ontving van een man die het allemaal zelf meegemaakt had en die me in een bladzijdenlang epistel zijn persoonlijke belevenissen tijdens die bewuste periode verhaalde. Met de hand geschreven, a.u.b. ! Voeg ik hier nog bij dat de brave briefschrijver in 1911 gekeurd werd voor de militaire dienst, zodat een snel rekensommetje tot resultaat geeft dat deze opa reeds jaren van zijn pensioen geniet. Laten we de briefschrijver maar liever zelf aan het woord :

Een 'gardevil' was een stadsagent, de veldwachter een lid van de landelijke politie, en een 'gard'civiek' was lid van de burgerwacht. Deze laatste stond als een stedelijke wacht tussen de gardevil en de rijkswacht in. De gard'civiek werd gerekruteerd onder bepaalde burgers van de stad. Deze behoorden meestal tot de stand, even boven de arbeiders. Het waren bedienden, kaderelementen en zelfstandigen. De 'Fils-à-papa's' kon men vinden onder de officieren. Om opgeroepen te worden voor toetreding tot de burgerlijke wacht, moest men vrij zijn van militaire dienst, zich engageren in het korps tot zijn 45ste jaar. Mijn briefschrijver verhaalt hoe het kwam dat velen er de voorkeur aan gaven, dienst te doen bij de burgerwacht, al was dit volgens hem, bepaald geen sinecure : 25 jaar lang optrekken, iedere zondagmorgen en maandagavond. Daarbij waren de leden verplicht zelf hun 'tenue' te bekostigen. Anderzijds : eenmaal van legerdienst vrijgesteld, moest diezelfde persoon voor een stedelijke commissie verschijnen om desgevallend te worden aangeduid als toekomstige burgerwacht. Noteer eveneens dat er geen sprake was van enige vergoeding. Bij het minste teken van onraad, moesten de wachters hun werk in de steek laten en aantreden in het gelid. Hun wapens moesten ze bij zich thuis hebben en gebruiksklaar houden.

Een woordje over de interne organisatie van de burgerwacht. De Gentse gard'civiek bestond uit infanterie en cavalerie. Er was een regiment 'ronden', waarin veel burgerszootjes waren opgenomen. Ook bestond er een afdeling 'groene jagers', waarin dan meestal het kleine grut was weer

te vinden. De twee afdelingen konden het met elkaar niet te best vinden. De sympathie van de bevolking ging dan ook de kant uit van de 'groene jagers'.

Er bestond daarnaast nog een half eskadron ruitery. Zulks diende maar voor het groots vertoon, voegt mijn briefschrijver er nog aan toe. Iedere ruiters moest zijn eigen paard berijden en was gewapend met sabel en revolver. De oefeningen grepen plaats in open lucht op de Godshuizenlaan. Bij slecht weer was de 'schieting' een welkome afleiding. De bevelen werden, hoe zou het ook anders, in 't Frans gegeven. Daarover een anecdotte :

Op zekere dag werden er weer in het openbaar oefeningen gehouden. Bij het horen van de geschreeuwde bevelen, kon een der omstaanders zich niet weerhouden : 'In 't Vlaams !'

Hierop sprong een heetgebakerde officier toe, die met zijn sabel de man in kwestie te lijf ging en zijn strohoed precies middendoor kloof.

Herrie van belang ! De gehalveerde strohoed maakte later het pronkstuk uit van een gehouden tentoonstelling en de officier van de burgerwacht ging meteen de lokale geschiedenis in als : 'majoor Kapmans'.

De 'flaminganten', zegt mijn correspondent, hebben met dit voorval veel propaganda gevoerd.

Er werd vanwege het volk zeer weinig respect voor het militaire gedoe getoond.

Reeds rond 1912 waren zware politieke gebeurtenissen op til. De socialisten roerden geweldig de trom in de Kamers. Anseele, vurig verdediger van het algemeen stemrecht, werd iedere avond aan het Zuidstation door honderden arbeiders opgewacht en in triomf naar de Vrijdagmarkt begeleid. Stadspolitie en burgerwacht stonden paraat rond het station.

Verder puttend uit zijn rijke herinneringen vertelt mijn briefschrijver hoe 1912 dan het laatste verkiezingsjaar was met meervoudig stemrecht en hoe het meer en meer onder de bevolking begon te gisten. Alhoewel het ministerie de Broqueville wankelde, viel de uitslag van de verkiezingen opnieuw ten voordele van de katholieken uit. De avond daarop kwam plots, bij het verlaten door enkele liberale studenten van hun lokaal op de Vogelmarkt, een troep samen om naar de Vrijdagmarkt op te stappen. Dat was het begin van de herrie. De burgerwacht was, ten gevolge het uitroepen van de staat van beleg, geconsigneerd in de universiteitsgebouwen van de Voldersstraat. Ze beleefden de schrik van hun leven : bij de spontane manifestie was het aantal deelnemers bij hun aankomst op de Vrijdagmarkt, aangedikt tot enkele honderden malcontenten. Een betoging in regel werd gevormd en de luidruchtige menigte trok weldra door de straten van de middenstand. In den beginne kwam het nog niet tot

wanordelijkheden, alhoewel enkele elementen zich op de doortocht van de stoet 'geamuseerd' hadden met al de gaslantaarns uit te draaien. De manifestanten moesten noodgedwongen langs de Kouter stappen. Daar werden de 'Club des Nobles' en het huis van senator Van Loo (Thans bank B.B.L.) door de garde civique afgezet, met een afdeling 'jagers'. De lange optocht kwam voorbij. Het 'Al op dek' was niet van de lucht ! En daar zou men het schouwspel beleven van een burgerwacht, waarvan de leden zelf het lied meezongen, terwijl ze met de kolf van het geweer het ritme van het lied scandeerden. Het werd een manifestatie van volksverbondenheid, die ontegensprekelijk door de heersende klasse met een kwaad oog werd bekeken. Wat uiteindelijk op een volksoproer begon te lijken, werd ten slotte in de kiem gesmoord door de charges van de bijgeroepen gendarmes. Wat het einde van de burgerwacht betreft, deze herinnering van opa-briefschrijver :

In 1914 brak de oorlog uit. De eerste en enige slag van de gard'civiek greep plaats te Melle. Enkele afdelingen van het leger, de rijkswacht en een formatie van de burgerwacht gingen de Duitsers buiten de stad tegevoet. Te Melle kwam de onvermijdelijke botsing, doch de Duitsers stootten door naar Oudenaarde, liever dan het tot een harde confrontatie te laten komen. De burgerwachten keerden naar Gent terug en werden ontbonden op de Rooseveltlaan.

Daarna waren ze 'dood en begraven'.

Tot daar dan uit persoonlijke herinneringen opgediepte feiten over de gard'civiek te Gent, opgetekend door een man, die alles met eigen ogen heeft gezien, zelf meegemaakt. Een man, die ondanks zijn hoge leeftijd, de moeite heeft genomen een stukje Gentse geschiedenis neer te schrijven, voor ons.

Dank je wel, brave man. En indien je vandaag de dag nog tot het rijk der levenden behoort : het ga je goed !

RENE HESPEL

Over de Gentse 'Garde-Civique' (Naschrift)

Een paar lezers hebben de pen gegrepen om mij ter orde te roepen in verband met de laatste regels uit mijn artikel 'Over de Gentse Garde-Civique', verschenen in ons tijdschrift van 15-5-'82.

Dat was natuurlijk hun volste recht.

Door hun schrijven brachten ze trouwens respectievelijke 'weetjes' bij die ons een gedacht geven van de levenswijze der begoede burgerij waartoe ze beiden zonder enige twijfel steeds hebben behoord.

Van zodra de redactie mij de fotocopieën van hun brieven had toegestuurd, heb ik, in juni, beide correspondenten, volgens mijn mening, hoffelijk geantwoord.

Ik wens er dadelijk aan toe te voegen dat ik, vóór juni '82 geen weet had van het artikel van E.A. Jacobs : 'De Burgerwacht' (1830-1920), verschenen in het driemaandelijks tijdschrift 'Het Gemeentekrediet', nr. 112, april 1975.

Daaruit heb ik, al wat volgt, geput.

Het blijkt inderdaad dat bij het begin van de oorlog (augustus 1914) de burgerwacht in steden en gemeenten werd ingezet om de orde te handhaven (o.m. tegen de plundering van de eigendommen der Duitse ingezetenen, van de banken, de winkels e.d.m.). Garnizoentropen, rijks-wacht en talrijke politiemannen hadden immers het leger vervoegd.

De Belgische burgerwacht werd, bij het uitbreken der vijandelikheden, nooit door het Parlement gemobiliseerd.

Wel kreeg ze soms opdrachten om, als hulptropen, elektrische centrales, petroleumopslagplaatsen, spoorwegen e.d. te bewaken en te beschermen zodat ze op die plaatsen 'militair' ten dienste stonden van het land.

Naarmate de vijandelijke troepen naderden, werd het merendeel van die mensen door de burgerlijke autoriteiten vrijgesteld en vanaf 22 augustus werd een deel van de burgerwacht (o.m. in beide Vlaanderen) bij het leger ingelijfd. Op 13 oktober 1914 stelde de minister van Oorlog de 'Garde-Civique' vrij van dienst, *zodat ze hun wapens en hun uitrusting moesten indienen.*

Sommige leiders brachten hun mensen, tegen de bevelen in, naar Frankrijk om er als oorlogsvrijwilligers dienst te nemen.

Toen de oorlog in '18 voorbij was, werd de burgerwacht *niet uitgenodigd* om de blijde inkomst der vorsten in de bevrijde steden bij te wonen.

Op 11 juni 1920 plaatste de toenmalige minister van Defensie de burgerwachtschutters op non-actief en een maand later werden de officieren door een koninklijk besluit hun graden en functies ontnomen.

In 1926 werd te Oordegem, als hulde aan de BRUSSELSE burgerwach-

ters, gevallen in de strijd, een monument opgericht.

Zonder twijfel hebben ze dus, volgens E.A. Jacobs, een belangrijker rol gespeeld dan algemeen wordt vermoed.

L.H.

Van der Goes' muurschildering 'David en Abigail'

Naar aanleiding van de 500ste verjaring van de dood van Gents belangrijkste schilder, nl. Hugo van der Goes, leek het ons de gelegenheid om deze meester te belichten. De keuze van het onderwerp viel op deze verloren geraakte muurschildering, daar het tijdschrift vooral Gentse aangelegenheden naar voor brengt, en tevens omdat er nog enige twijfel bestaat omtrent de juiste plaats waar deze schildering zich bevond, de identificering, enz...

In de 16de en 17de eeuw kende deze voorstelling een enorm grote belangstelling. Door het grote aantal kopieën (1) en de 16de eeuwse teksten hebben we een vrij duidelijk beeld van deze muurschildering. In de 16de eeuw kende dit onderwerp een grote bijval, daar men in deze geuzeneeuw een nieuwe belangstelling had voor het Oud-Testament (2). Ten tijde van Hugo van der Goes (ca. 1430-1482/83) schilderde men enkel Nieuw-Testamentische voorstellingen, met uitzondering van schilderijen voor raadzaalen, ed... Van der Goes heeft tal van Oud-Testamentische onderwerpen geschilderd (3).

DE VOORSTELLING

Carel van Mander (4) schonk in zijn schilderboek een vrij grote passus aan deze muurschildering. Door de beschrijving van Van Mander — die zijn leertijd bij Lucas de Heere te Gent doorbracht — wiest Destrée (5) verscheidene kopieën in verband te brengen met deze voorstelling. Van Mander zelf maakte een kopie in opdracht van Jan Mathysz naar dit schouwstuk (die mogelijks te identificeren is met één van de bestaande replieken). Opvallend is dat de kopieën onderlinge verschillen tonen, waardoor zij moeilijk toegankelijk zijn. Friedländer (6) neemt om deze reden aan, dat enkele van deze bestaande kopieën gemaald zijn naar een kopij in plaats van naar het origineel. Ook de tijdsgeest en de mode speelden een rol, dit zien we vooral in de recentere replieken (o.m. in deze van Lucas I Floquet uit 1617). Volgens Destrée (o.c.), Friedländer (o.c.) en Winkler (7), gebaseerd op de Duitse vertaling van de 19de eeuwse

Foto Stadsarchief Gent.

geïnterpreteerde tekst van Van Mander (1604), beantwoordt de kopie in het Brusselse museum (nota 1) het best aan de authentieke voorstelling. Deze replik heeft waarschijnlijk dezelfde afmetingen als het verloren geraakt origineel (nota 7).

Vier verhalen uit de legende van 'David en Abigaïl' worden chronologisch van bovenaan links naar onderaan links – wat een draaibeweging teweeg brengt – afgebeeld. Koning David, die de bevolking beschermde tegen de rovers, stuurde 10 koeriers naar de rijke Nabal – die 3000 schapen en 10.000 geiten bezat – met het verzoek om levensmiddelen te bezorgen. Na de weigering van Nabal besloot de koning om met zijn leger van ca. 400 man de fokker te straffen. Abigaïl, Nabals mooie echtgenote, die op de hoogte was van het incident, ging met levensmiddelen, die op muilezels geladen waren, naar de koning, die ze reeds onderweg ontmoette. Rechts op de voorgrond zien we Abigaïl die knielt voor David, die ze overhaalt om af te zien van de vergeldingsactie. Het eigenlijke hoofdtafereel (links vooraan) toont ons de verloving van David en Abigaïl, wiens man overleed aan haar vrijgevigheid. De tegenovergestelde parallellen van deze nieuwe evenwichtige kompositie met een dynamisch contrast verbreken de onbeweeglijkheid der statische figuren en accentueren de moving der dieren. Voor de eerste maal in de schilderkunst bracht een kunstenaar – volgens de (toen onbekende) wetten van het perspectief – een gelijkmatige overgang in de 3 plans door middel van een trapsgewijze opstelling van het heuvelachtige landschap. Dit treffen we verder aan in Hughe's Portinari-altaar (Florence, Uffizi) en in zijn later bijgewerkte tekening 'Jacob en Rachel' (Oxford, Church collection) (8).

We zien trouwens een duidelijke overeenkomst van dit schouwstuk met deze tekening : het in kikvorsperspectief weergegeven wijd zandig fantasierijk herfstlandschap met een breed vergezicht, waarvan de planverdeling afgesloten is door bomen met lange stammen, die reeds Bruegel voor ogen roepen. In tegenstelling tot alle voorafgaande gewrochten zien we voor de eerste maal verschillende gebeurtenissen op eenzelfde voorstelling (9), waarvan de verschillende tafereelen even groot zijn weergegeven. De afbeelding van verschillende gebeurtenissen – wat aan zijn schilderijen een narratief karakter geeft – treffen we tevens aan in zijn aanbiddingen. Niet alleen de perspectivische weergave is correct, maar ook de figuren op de verschillende plans zijn in verhouding juist geplaatst; iets wat men vóór Hugo nooit aantrof. De volkse figuren-schilder beeldt zijn statische personages in dit werk af met een adel-realisme, dat we terugvinden in de drie koningen van het Montforte-altaar (Berlijn, Staatliche Museen) en de schenkers van het Portinari-altaar. Kenmerkend voor de stijl van Van der Goes zijn de gewaden met hoekige vouwen, die uitlopen in een ronde curve (o.a. deze van Abigaïl). De houding van/en het paard van de galopperende koerier met de tulband aan – die er ons aan

herinnert dat het verhaal zich in het Oosten afspeelt – roept ‘St.-Joris in gevecht met de draak’ uit de omgeving van Campin-van der Weyden voor ogen (10). Het paard met de ingehouden kop en met de stijve poten naast/en het paard van de koning voor Abigaïl treffen we in spiegelbeeld aan op de tekening ‘De koning en zijn gevolg’ (Hamburg, Kunst-halle) uit de direkte omgeving van Van der Goes. De waardige houding van de galopperende schimmel en de houding van de rechtopzittende koerier is omgekeerd afgebeeld op het Montforte-altaar (links) (vgl. ook de tek. ‘St.-Joris en de draak’, Washington, National Gallery of Art, naar Van der Goes). De ezel vooraan vinden we in het gebergte terug op het linkerluik van het Portinari-altaar. De kopiïst schiet te kort in de weergave van de spieren, de krachtige beweging en de reliëfweergave van de dieren. De gebouwen achteraan voelen zeer vlak en theatraal aan. Friedländer (o.c.) en Winkler (o.c.) dateren het origineel kort vóór het Portinari-altaar. Over de datering van dit altaar is men het nog lang niet eens, de totstandkomings-jaren dateren tussen 1473 en 1480. We mogen met zekerheid dit schouwstuk onderbrengen in Hugo’s Gentse periode (1467-1478).

VAN DER GOES’ ONBEANTWOORDE LIEFDE

Volgens van Mander (o.c.) (1604), gebaseerd op Lucas de Heeres lofdicht (1565) (11), en Marcus van Vaernewijck (1568) (12) zou van der Goes verliefd zijn geweest op de dochter van de opdrachtgever Jacob Weytens. De liefdesgeschiedenis van ‘David en Abigaïl’ werd geschilderd op een schoorsteen, die het symbool is van het familieleven. Een brandende haard is trouwens het attribuut van de vurige liefde (13). De relatie werd gelegd tussen deze liefdesgeschiedenis en van der Goes’ terugtrekking in het Rode Klooster te Oudergem. Sommige auteurs zijn van mening dat Jacob Weytens weigerde zijn dochter uit te huwen aan de schilder, die volgens van Vaernewijck ‘ionkman’ en volgens van Mander ‘vrijgheselle’ was. Dit is echter nooit met zekerheid bewezen.

Vanaf 1471 t.e.m. 1489 leefde er een Elisabeth Weytens in het Jerichoklooster te Brussel. Indien men aanvaardt, dat deze kloosterzuster de dochter van Jacob Weytens was (14), dan mogen wij deze muurschildering dateren vóór 1471, wat de chronologische volgorde van de werken van Hugo van der Goes totaal in de war zou brengen. Merkwaardig is wel dat van der Goes zich eveneens terugtrok in een Brussels (i.p.v. een Gents) klooster (15). De vroege datering van dit werk zou mogelijks kunnen gestaafd worden door de vergelijking met de gelijkaardige opbouw van het landschap van ‘Het mystieke huwelijk van de H. Katharina tussen het groen’ (Londen, Buckingham Palace – een kopie naar een jeugdwerk van Hugo – dat mogelijks te vereenzelvigen is met het vroegwerk dat van

Mander (o.c.) en van Vaernewijck (o.c.) vermelden in het klooster van de Onze-Lieve-Vrouwebroeders te Gent, wat te overwegen valt, daar alle andere kopieën door Brugse meesters gemaald zijn).

HET VERMOEDELIJKE ZELFPORRET

Carel van Mander (o.c.) verhaalt dat één 'der Vrouwkens' de gelaatstreken zou hebben van Hugo's geliefde, waaruit men veronderstelde dat de meester zijn geliefde zou afgebeeld hebben in de figuur van koning Davids verloofde, nl. Abigaïl (?). Men trok de lijn verder en nam aan dat de schilder zichzelf portretteerde in de persoon van koning David. Wij moeten er hier op wijzen dat deze veronderstelling geen enkele basis heeft en zeer goed past in een fantasie, die een vrije romantische loop kende. De koningsfiguur op de Brusselse repleik kan men in zekere mate vergelijken met het door Destrée (o.c., blz. 20) en Winkler (o.c., blz. 3, 11) aanvaarde zelfportret in het midden op het Montforte-altaar. Friedländer (16), die de geboortedatum van de Gentenaar omstreeks 1440 plaatst, neemt aan dat de schilder zichzelf in de jongere man met de blauwe muts op hetzelfde altaar afbeeldde. Wij zijn geneigd door de houding, de blik en de zelfportretten op de kopieën van deze aanbiddingen de stelling van de eerste twee auteurs met enig voorbehoud bij te treden (17). Indien wij aanvaarden dat van der Goes zichzelf in deze figuur op het schouwstuk portretteerde, mogen wij NIET met zekerheid stellen, dat de koning op het Brusselse exemplaar het authentieke zelfportret van de kunstenaar is, daar dit personage op andere repleiken (o.a. te Praag) afgebeeld is met een fijne ringbaard en zonder snor.

HET HUIS VAN JACOB WEYTENS

Indien wij de hoger vermelde geschiedenis aanvaarden, dan mogen we vermoeden, dat Hughe de dochter van Jacob Weytens heeft leren kennen door zijn bezoek aan Jacob de Goux. Deze Jacob de Goux wordt — zoals de schilder Cornelis van der Goux (18) — tevens vermeld onder de naam van der Goes (19). De verschillende schrijfwijzen van namen zijn kenmerkend voor deze periode (20), in bepaalde gevallen verlatijnste men zelfs de namen.

Hoogstwaarschijnlijk was Hughe — die in de St.-Pietersnieuwstraat woonde (21) — een familielid van Jacob van der Goes, die tot in 1490 een huis had rechtover dat van Jacob Weytens :

'Jacob de Goux kent duechdelic vercocht hebbende Philips van Bavaghem een huis ende stede metten lochtinghe achterhuse ende allen den anderen gheluyhen plaetsen aysementen ende vrijheden diere an alle ziden toebehoren ende an cleven moghen van voren toet achter alsoot ghestaen ende ghelegghen es up de Mude jeghen over thoochhuus Jacop Weyts woe-

nende an deer zide ende Eloy de Draeyere ghehuist an dandere met 7 schellingen groten erflic daer uitgaende zonder meer commen. Desen coep es ghedaen omme de somme van 12 ponden groten daerup de voornoemde vercoeper kende ghereet ontfaen hebbende drie ponden groten ende dander 9 ponden groten belooft de voornoemde coeper te betalen 6 paymenten te wetene 3 ponden groten te Kerssavinde (14) 91 eerstcommende ende van dan voort telken Kerssavonde achtervolghende 3 ponden groten gheldende tootter vulden betalinghe vanden voornoemde somme in zulken ghelde etc... Versekert up hem ende up al tsine ende tvoorseide vercochte huus zeker ende conterpand blivende tootter vulder betalinghe dies en mach de zelve coeper tvoort. huus lochtine noch deel van dien niet vercoepen noch transporteren inden handen vanden eenighen cloosters neeringhen gulden noch in doder hand laten commen in eenigherwijs. Actum 13 en in december a° (14) 90'.

Dit document vermeldt (22) duidelijk dat het huis van Jacob Weytens gelegen is aan de Muidebrug, zoals als ook van Mander (o.c.) en van Vaernewijck (o.c.) – die de schildering aldaar gezien hebben – citeren en niet in het oud-begijnhof. Van Mander (o.c.) geeft een duidelijke beschrijving van het huis : 'Dit is te Ghent in een huys dat omwatert is, by het Muydebrughskan, te weten het huys van Jacob Weytens...'. De lokalisatie vermeld bij hedendaagse auteurs 'in het groot (lees : oud)-begijnhof bij het muydebrugge' is hypothetisch. Deze verwarring komt waarschijnlijk doordat de kopie in het museum te Brussel zich tot op het einde van de vorige eeuw bevond in het Gents Elisabeth-begijnhof en meer bepaald op de schoorsteenmantel van het huisje van begijn Mattheken (23). Het is moeilijk om een juiste lokalisatie te geven van het huis, daar de Muide in de 15de eeuw een buitenwijk was waar weinig huizen stonden. We mogen aannemen dat het 'thoochhuus' (24) van Weytens in steen (wat zeldzaam was) was uitgevoerd : het huis wordt vermeld als een lokalisatie in een document, het was omringd door water (misschien gebouwd op een kunstmatig aangelegd heuveltje) en waarschijnlijk was de muurschildering uitgevoerd op een-stenen-muur. Ondanks de benadering van de mogelijkheid waarom van der Goes zich terugtrok in het klooster, de lokalisatie van het huis van zijn geliefde (?), zijn er nog tal van vraagtekens, die misschien maar moeilijk na vijf eeuwen nog zullen kunnen worden beantwoord.

RUDY VAN ELSLANDE
Gewoon leraar aan het Sted. Sec.
Hoger Kunstinstituut.

DR. A. EVRARD
Prof. R.U.G.

NOTEN

- (1) Brussel, Koninklijk Musea voor Schone Kunsten van België, nr. 755, in bruikleen van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis te Brussel; Praag, Narodni Galerie nr. 5531 in bruikleen van de verz. Novak nr. 30 Praag, toegeschreven aan Pieter II Brueghel; Wiesbaden, verz. Dr. G. Hülsemann; Aken, verz. Merzenick; New-York, verz. Jack Linsky, eertijds verz. Spencer Churchill te Northwick, vlg. Christie's te Londen, 29 okt. 1965, cat. nr. 28 verkeerdelijk vermeld als Lucas van Leyden, het werk is gesigneerd Lucas (I) Floquet en gedateerd 1617; Brussel, verz. J. Elion; St.-Pieters-Maastrich, vgl. Kasteel 'De Torentjes', 17-18-19 juni 1935, cat. nr. 16 uit de verz. N.H.C.G. Gilisen; Aken, verz. Larich; Brussel, kunsthandel 1907; Engeland, kunsthandel 1913 (misschien identiek met Kunsthandel 1907); Barcelona, verz. Tomas.
- (2) R. van Elslande, Jan Mandijn en de bespotting van Job, Antwerpen 1980, blz. 67.
- (3) De Zondeval, Wenen Kunsthistorisches Museen; Deipara Virgo van Hieronymus Busleyden; De boom van Jesse uit het Poortakkersklooster te Gent; Jacob en Rachel (tekening), Oxford Church Collection.
- (4) Het Schilder-Boeck waer in voor eerst de leerlustighe lueght den grondt der Edel Vry Schilderconst in verscheydene deelen wort voorghedraghen. Daer nae in dry deelen 't Leven der vermaerde doorluchtige Schilders des ouden en nieuwen tyds. Eyntlyck d'wtlegghinghe op den Metamorphen pub. Ovidij Nasonis. Oock daerbeneffens wtbeeldighe der figuren. Alles dienstich en nut den Schilders, Constbeminders en Dichters oock allen staten van menschen, Haarlem 1604, f° 203 v° – 204.
- (5) Hugo van der Goes, Paris–Bruxelles, 1914, blz. 74.
- (6) Early Netherlandish Painting, vol. IV, Leyden-Brussels, 1969, blz. 37, 71-72, afb. 19 a. – 19 b.
- (7) Das Werk des Hugo van der Goes, Berlijn 1964, blz. 95-99, afb. 68.
- (8) De donkere massa op de achtergrond, die bomen weergeeft, heeft niet de bedachtzaamheid en evenwijdige arcering, die eigen is aan van der Goes. De nerveuze korte, soms gekruiste streepjes op de voorgrond zijn helemaal niet kenmerkend voor zijn stijl.
- (9) Met uitzondering van de Gentse Calvarietriптиek (Gent, St.-Baafskathedraal), waar men verschillende passietaferelen ziet in de miniaturistische weergave van de stad.
- (10) Washington, Nat. Gal. of Art; M.J. Friedländer, Master of Flémalle and Rogier Van der Weyden, E.N.P., Vol. II, Leyden-Brussels, 1969, blz. 89, afb. 136.
- (11) Den Hof en Boomgaard der Poësen, inhoudende menigherley soorten van poëtijckelicke bloemen : dat is diuaersche materien, gheestelicke, amoureuse, boerdighe ect. oock diuaersche schoon sententien, inventien en(de) manieren van dichten, naer d'exempelen der Griecsche, Latijnsche, en Fransoische poëten, en in summa alzulcx dat een yghelick daer yet in vinden sal dat hem diend, oft behaeghd, Gent 1565, blz. 61.
- (12) De Historie van Belgis die men anders namen mach : den Spieghele der Nederlandtscher audtheit. Waer inne men zien mach als in eenen claere(n) spiegel/ veel wonderlicke gheschiedenissen/die van alle ouden tyden/over al die weerelt gheschiet zijn : maer bysonder in die Nederlanden, Gent 1574, f° 69e.v.
- (13) E. Duverger, Imaginair museum Hugo van der Goes, Gent 1982, blz. 53-54.
- (14) M. Thijs, Het verblijf van Hugo van der Goes in het Rood-Klooster te Oudergem, in : De Brabantse Folklore, 1976, blz. 37. De naam Elisabeth Weytens vonden we niet terug in de Gentse Jaarregisters, wel de namen Johanneke

- (M. Boone. De Gentse verplichte lening van 1492-3, in : Handelingen v.d. kon. commissie vr. geschiedenis, jg. 140-7, 1981, blz. 276) en Cathelijne Weyts (M. Boone. Sociale structuren te Gent op het einde v.d. 15de e., dl. II, 1977, blz. 130. Lic. thesis, onuitgeg.).
- (15) A. Evrard, Een poging tot muziktherapie 5 eeuwen geleden, in : Tijdschrift voor geneeskunde, vol. 38, nr. 10, 1982, blz. 697-698.
 - (16) M.J. Friedländer : Die Anbetung der Könige Hugos van der Goes, in : Dem Jahrbuch der Königlich Preuzischen Kunstsammlungen, I, Berlijn, 1914, blz. 2.
 - (17) A. Evrard, Hugo van der Goes, Een zoeklicht op Gents grootste schilder, Antwerpen 1982, blz. 6; vgl. P. Vanaise, De meester van Watervliet en zijn Nood-Gods, in : Jb. v.d. kon. Musea vr. Schone Kunsten v. België, Brussel, blz. 38-39.
 - (18) R. van Elslande – A. Evrard, De schildersfamilie van der Goes, in : Jaarboek – Bijdragen van de Provincie Oost-Vlaanderen (ter perse).
 - (19) Gent, Stadsarchief, staten van goederen 1489-1490, reeks 330, nr. 38, f° 6.
 - (20) R. van Elslande, De geboorte van Christus in het Groot-Vleeshuis, in : Ghendtsche Tydinghen, Gent, 1982 blz. 103-104.
 - (21) R. van Elslande, Het huurhuis van Hugo van der Goes in de St.-Pietersnieuwstraat, in : S.O.S. Gent, 5de jg. nr. 16, blz. 15-17.
 - (22) Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1490-1491, reeks 301, nr. 61, f° 49 v°.
Philip van Baveghem moet in 1492-3 48 penningen groten betalen als belastingen aan de stad. Hij wordt vermeld onder overopperkonings-taverij van Willem Roggeman, waaruit we mogen opmaken dat van Baveghem in de wijk van het Sluizeken (de Muide) woonde. Mogelijks woonde hij in de middelmatig grote houten woning, die eertijds toebehoorde aan Jacob de Goex.
 - (23) H. Hymans, Une peinture détruite de Hugo van der Goes, in : Gazette des Beaux-Arts, t. XX, Gent 1898, blz. 347-349.
 - (24) Op de Vrijdagsmarkt wordt in die periode tevens melding gemaakt van een 'thoochuus'. Dit was een soort van meetingshuis waar men de bevolking aansprak vanaf het balkon. Het 'thoochuus' van Jacob Weytens kan men eventueel die naam gegeven hebben omdat het mogelijks verhoogd was gebouwd.

OPROEP AAN ONZE LEZERS

Om te kunnen voldoen aan de talrijke vragen naar oude nummers van ons tijdschrift 'Ghendtsche Tydinghen', doen wij beroep op uw medewerking om afstand te doen van nummers of jaargangen die niet meer worden gebruikt.

Een overeen te komen vergoeding voor deze vriendendienst kan desnoods overwogen worden.

De inlevering gebeurt op het Documentatiecentrum (Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr. 46, Sint-Amansberg), alle zondagen van 10 tot 12 u.

Het D.C. is gesloten op feestdagen en in de maanden juli en augustus.

Wij danken u vooraf voor uw geste.

De bibliothecaresse,
Mevr. Van Geluwe-Eggermont A.

De tol op het graan te Gent

Het heffen van belastingen is een evenoude bezigheid als... laat ons zeggen het oudste beroep van de wereld.

Het heeft dus niet lang geduurd toen de Gentenaars de graanhandel naar zich toetrokken of er werd tevens een systeem uitgewerkt om die activiteit terdege te belasten.

De tol is een specifieke belasting op de doorvoer van goederen. Deze belasting op het graan werd dan ook geheven op de plaats waar de graanschepen moesten aanmeren om zich te onderwerpen aan het Gentse privilege van de stapel.

Of nu het stapelrecht en de tol met elkaar mogen verward worden is te betwijfelen. Vele auteurs laten hierover echter geen duidelijkheid schijnen zodat er mag geconcludeerd worden dat er bitter weinig geweten is over de tol op het graan.

Dat de stapelheren het tolgeld zelf zouden heffen is nog niet zeker. De stapelheren waren belast na te gaan of het stapelrecht werd nageleefd en tevens moesten zij daar nauwkeurig de diverse gegevens over het graan, zoals datum van in- en uitvoer, eigenaar, hoeveelheid en kwaliteit, bijhouden in grote boeken die door de schepenen van de stad mochten nagezien worden.

Het stapelrecht is immers geen belasting. De tol is dit wel.

De stapelheren zullen echter wel de best geplaatste personen zijn geweest om het juiste bedrag van de tol te bepalen, aangezien zij over de nodige en juiste gegevens beschikten. Hoeveel die tol echter bedroeg is niet geweten. Misschien heeft het iets te maken met de vergoeding die bestemd was voor de stapelheren en welke geheven werd op elk schip dat vanuit Gent vertrok of door Gent vaarde.

Een reglement van 1485 bepaalt bijvoorbeeld een heffing van zes groten op graanschepen die van Gent op de Leie of de Schelde vaarden. Kleinere schepen die langs de Lieve naar Brugge of Sluis vaarden werden belast met 1 grote. Schepen die via de Lieve door Gent vaarden betaalden 2 groten. Die zogenaamde inkomsten van de stapelheren heeft hier meer weg van een tol. In ieder geval zal het wel in het 'Tolhuis van den Coerne' op de Graslei (eertijds Korenlei) zijn geweest dat de tol op het graan moest vereffend worden.

Misschien zijn er lezers die hierover meer inlichtingen bezitten. Alle gegevens hieromtrent zijn welkom !

P. DECALUWE

Onze Gentse Keukenrubriek (Vervolg)

BRIJ

't Is misschien een spijtig iets maar ik moet nu toch van tijd tot tijd een en ander over mijzelf vertellen. Ik had deze week een zwarte dag, zo iets waar men zich langs alle kanten bedreigd voelt en vol voorgevoelens van naderend onheil rondloopt. Daarbij was ik kwaad op mijn eigen : ik wou absoluut brij eten waar ik zo dikwijls had horen over vertellen als zijnde een ouderwetse lekkernij en waarvan Oude Keukenpiet mij het recept had geweigerd dat hij nochtans scheen te kennen; ik had iedereen lastig gevallen om het te vinden, schreef zelf naar de Hollandse Volkszanger uit de Jodenbuurt in Amsterdam : Johny Jordaan, omdat hij zo'n liedje zingt van : 'bij ons, in de Jordaan' en dat eindigt met : 'zolang de lepel in de brijpot staat'. Geen antwoord natuurlijk. En daar vind ik plots in een verborgen hoekje op de zolder een ouderwets, volledig verloren keukenboekje waarin ik lees : Brij wordt gemaakt van boekweitbloem. Doe de bloem in een pot met een weinig zout; giet er kokend water over en roer haastig om derwijze een zeer dikken deeg te vormen. Dien de brij op met botersaus in een sauspan (!!). Is 't eigenlijk niet om op staande voet iets te krijgen, zo'n stommitet. Er stond zelfs nog iets bij over rijstbrij en ook nog Spaanse brij (een onmogelijk iets zelfs met rozewater !). 't Schoonst van al was dat ik nog kwader op Oude Keukenpiet was omdat ik de indruk had dat hij mij voor de gek gehouden had : bij onze eerste ontmoeting zou ik het hem eens inpeperen want het was 'op genen blauwen steen gevallen !'.

En zie, 'als men van de duivel spreekt ziet men zijn staart' — daar kwam Oude Keukenpiet aangewandeld, schijnbaar nog lastiger en mistroostiger dan ikzelf, zo dat ik waarachtig mijn voorgenomen sermoen vergat, en hem er toe bracht mij zijn nood te klagen (weduwenaar zonder kind of kraai, altijd alleen, enz.) en ik hem uit pure compassie mee naar huis troonde, terwijl ik dacht aan dat liedje, gij weet wel van :

'Het leven is een mengelmoes — van zuur en zoete dingen,
'Houdt 't geluk vandaag zich koes — 't zal morgen U bespringen' en dat dan eindigt met 'slaat alles in de beste vouw, na lijden komt verblijden' !
Onderweg onthulde ik mijn eigen miseries wat Keukenpiet dadelijk deed besluiten : zeker een slechte spijsvertering; wat hebt gij gegeten ? Iets van den ouden tijd zei ik dat ik toch zo erg lust en men bijna niet meer ziet : stokvis !

Natuurlijk veel te zwaar gereedgemaakt besloot Keukenpiet : labberdoan (abberdaan) en stokvis, de twee volksspijzen van indertijd waarvoor de huismoeders aan de Vleeshuisbrug, de Kleine Vismarkt en de Veerleplaats met hun panders stonden rootje te schuiven, zijn lekkere kost maar kunnen erg zwaar vallen :

ABBERDAAN (Eigenlijk gezouten kabeljauw)

Een goede winterkost, moet men best een dag op voorhand kopen en 24 uren laten ontzouten. Dan maakt men hem doodgewoon gereed gelijk kabeljauw waarvan hij de mindere en goedkoper kwaliteit was; na goede ontzouting plaatst men de vis in een viskastrol met kokend water. Op een goed vuur houdt men de vis een vijftal minuten flink in de kook, dekt dan de kastrol, en opzij van 't vuur laat men de vis goed gaarkomen; dan na een halfuurken, even op het verzijp en dan opdienen met een kom volgesmolten boter en liefst met een gewoon gekookte aardappel.

STOKVIS (gedroogde en gezouten kabeljauw)

Een nog goedkopere vissoort, zo goedkoop dat als men van iets sprak dat spotgoedkoop was men zei : "t ès nog goedkoper dan stokvis !". Eigenlijk de lastigste voor de spijsvertering. De bruine, harde en zoute vis moet men enerzijds trachten zachter te brengen (waarom men hem best onder en boven met zout bestreken een nacht op een zeef laat liggen) en ook ontzouten. De vis wordt dan in stukken gesneden, tien of twaalf uur in koud water laten trekken, dat dikwijls vernieuwd wordt. Dan laten koken in warm water dat, (na het even opkomen) een paar maal wordt ververst en dan laten gaarkomen (zie hoger kabeljauw). Stokvis wordt gewoonlijk opgediend met dampende aardappels en een warme mostaardsaus : ± 50 gram boter en ± 50 gram bloem goed dooreenweken, mengen met een soeplepel mostaard, goed roerend, water of visbouillon aan toevoegen en flink later doorkoken.

Er is nog een variante voor de stokvisbereiding waarbij men de stokvis wast, en, met peper en zout bestrooid, zonder water, in een welgedekte kastrol op de buis van de stoof (als men er nog een heeft) laat mals worden. De vis die dan vaster en zelfs smakelijker schijnt te zijn wordt nu opgediend met een botersaus. Men spreekt ook van een pikante saus : een hele verwickeling die nu niet tot de Gentse- en zeker niet tot de volkskeuken zal behoren. (1)

Het was gelijk mijn maag door dit alles wat op haar plooiën gekomen was als wij het huis binnenstapten waar het van in de gang rook naar appelbeignets ! Keukenpiet werd dadelijk door tante Mele gevraagd te gaan bijzitten (zou daar toch nog iets van terecht komen ?) en 't was in volle vriendschap dat ik kon luisteren naar het recept van :

APPELBEIGNETS

Men mengt in een grote kom 200 gram bloem, een snuifken zout, 30 gram witte suiker waarbij men een vers ei voegt. Zeer traagjes wordt alles gebroken en aangengelgd in en met 2 à 3 dl water; nu worden ook een lepel olijfolie (en bij de min eenvoudige lui) één of twee lepels Rhum of Cognac toegevoegd. Hierin doopt men nu schilletjes van 3 à 4 mm dik

van een geschildte appel waarvan men de pitten uit het midden heeft uitgestoken. Die schilletjes worden nu in kokend frietvet geworpen. Wanneer de zich uitzettende deeg goudgeel en krakend lekker geworden is laat men de beignets even uitdruipeu, bestrooit ze met fijne witte suiker en dient ze warm op.

De onze smaakten waarlijk lekker en dit bracht ons in hetzelfde domein op :

SMOUTBOLLEN OF OLIEKOEKEN

Een brokje gist breken in een weinig (\pm 1 dl) lauwe melk, terwijl men 500 gr bloem, 250 gr suiker, 2 lepels olijfolie, 2 pakjes vanillesuiker en een snuifje zout goed mengt in een hoge kastrol. Het overschot van een liter melk laat men goed lauw worden en mengt men dan vlug in de deeg waarin men de klontertjes goed verbrijzelt. De alzo gemaakte deeg wordt nu in een goed gesloten kastrol te rijzen gezet op de buis van de stoof of elders, en dit gedurende een uur. Middelerwijl laat men smout zolang koken tot een eringegooide korst brood schoon bruin wordt. Dan laat men bolletjesdeeg in het vet vallen en laat ze koken tot ze langs alle zijden bruin worden en naar boven komen. Men laat ze uitdruipeu op een verzijp en dient ze op met fijn wit suiker.

BERLIJN-BOLLEN (Boules de Berlin, sinds de oorlog van 14-18 Boules de Gand genoemd)

Hier gaat het hem over een deeg van 300 gr bloem, een snuifje zout, een 1/4 liter warme melk, een weinig suiker, twee eierdooiers en wat verse gesmolten boter. Afzonderlijk worden 25 gr gist met een weinig bloem gebroken in wat lauw water; dit laat men 10 minuutjes opkomen en voegt het bij de deeg. Alles goed bewerken en dan in een warme plaats laten opkomen (rijzen).

Dan wordt de deeg uitgerold op een plank met bloem bestrooid. Na een halfuur wordt hij nog eens krachtig bewerkt, tot kleine balletjes gedraaid die men plat drukt. Een 3/4 uurs rust, dan gebakken in kokend vet.

NONNENVEETJES

Men laat 125 gr suiker, 20 gr boter samen koken in een 1/2 liter melk; men mengt er dan, flink roerend om het klonteren te vermijden 275 gr bloem bij; even laten afkoelen en er een geklutst ei goed in mengen; nog een eierdooier er bijdoen. Men heeft kokend vet klaar waar men nu kleine balletjes deeg met een lepel inwerpt en laat fruiten. Die worden dan opgediend met fijne witte suiker bestrooid.

Bij het vertellen over al dat smakelijk eten werd het een gezellige boel. Voor éénmaal geen twist of naijver.

Iedereen bracht zijn steentje bij : 't was 'in mijnen tijd', 'in vroeger tijd',

en 'weet ge 't nog?'. 't Liep van de doodgewone nic-nac of karlientje, in twee gesneden en gevuld met gesmolten chocolade, alover het 'pak brokkelingen van vijf cens' van Pauline Warmoes in de Korte Dagsteeg waar soms ganse taartjes inlagen en de lekkere mastel in twee gesneden en gevuld met boter en bruine suiker en even in het wafelijzer gedraaid; alover de potijnk en het verloren (gewonnen) wittebrood langs de verschillende heetekoeken, broodjes, taartjes en wafels zonder de speciale oorlogsbaksels te vergeten ! Maar dat werd te veel. Mijn maag begon weer lelijk te doen en voor mijn ogen was een wolk van warme lucht en rook. Neem mij niet kwalijk : dat alles zal voor een volgende keer zijn.

Noot :

(1) Weten onze Gentenaars dat, wanneer men vroeg hoe laat het was, de Gentenaars vroeger als antwoord gaven : Kaart (= kwart) voor den abberdaan 't zal stokvis slaan (zie Lievevrouw : Gents Woordenboek, deel I, blz. 47).

(Wordt vervolgd).

Vraag en antwoord

Van de Heer Rudy Van Elslande ontvingen wij het volgend antwoord op de vraag van de Heer Walraedt i.v.m. het Metsershuis op de Graslei :

In verband met de vraag van dhr. Walraedt omtrent het metsershuis aan de Graslei wil ik voor eerst opmerken, dat dit huis niet het authentieke gildehuis is, maar wel het pand dat eertijds naast het metsershuis — thans : Cataloniënstraat 1 (of wat er nog van overblijft) — gelegen was. Vóór de Wereldtentoonstelling heeft men in 1912 dit huis heropgebouwd op de plaats waar voordien het huus 'Den Enghel' stond. Bij de herkonstructie van de gevel heeft men de gekende voorstelling van de gevel in Sanderus (1641) aangepast aan deze van 'Den Enghel'. Voor de harmonie te behouden bouwde men het valse metsershuis op de gelijkvloers van het gebouw 'Den Enghel' (14de e.), dat opgetrokken was in Doornikse kalksteen, en verhoogde men de geveltop.

De deurtrap met ijzerenleuningen, die eindigen op de geprofileerde consoles onder de gesterkte tussendorpel, is gebaseerd op De Potter (1884) die vermeldt dat de dubbele buitentrapp in 1660 vervangen werd door één enkele trap. De ingang deur van het huis in de Cataloniënstraat was oorspronkelijk in het midden geplaatst en werd na 1852 naar links (en niet naar rechts) geplaatst. Het valse gildehuis — in skeletbouw opgetrokken — is een typisch voorbeeld van Brabantse laat-gotiek. De verticale stuwung

komt vooral door de doorlopende fijne pilasters tussen de vensters die onderbroken worden door de waterlijsten. Zij eindigen in penantzoulen, waarvan de bladwerkkapitelen de kwartcirkels die uitlopen in kruisbloemachtige krullen en fialen steunen. Het peerkraalprofiel in de dagkanten van de deur- en vensteropeningen, in de nissen van de borstweringen, in de stenen kruismonelen en in de zuiltjes op het originele gebouw vinden we in deze herconstructie niet terug. De borstwering, tussen de zoldervensters, is in het midden versierd met de keizerlijke adelaar van Karel V (het gildehuis werd tijdens zijn regering grotendeels verbouwd) en op de 2 banderollen tussen de balusters zien we zijn kenspreuk : 'Plus Oultre'. De madonna met kind op de borstwering daaronder werd bij de herconstructie vervangen door een engel met een banderol waarop vermeld staat 'Den Enghel' (die herinnert aan het oud-huis). Daarnaast ziet men links het wapenschild van Gent en rechts dat van Vlaanderen (de originele schilden bevinden zich in het museum voor stenen voorwerpen). Het geheel wordt afgesloten door 2 nissen met gotisch traceerwerk. Op de middenste borstwering zien we in het midden het wapenschild van de metsersnering, dat gedragen wordt door 2 heraldische leeuwen. De twee middenste nissen zijn in twee verdeeld door een pilaster, waarop in de vlakken de patroonsheiligen van de metselaars of de 'Vier gekroonden' staan afgebeeld : H. Severinus met een truweel, H. Severianus met een boek en een winkelhaak, H. Carpophorus met een steenhouwersbeitel en H. Victorinus met een boek en een ijzerbeitel. Op de 2 buitenste traveën heeft men de 4 (werkende) patroonsheiligen, die op een gelijkaardige manier als de vorige nissen waren afgebeeld, vervangen door 2 maal 3 blindnissen. Voor een verdere beschrijving en geschiedenis van het gildehuis der metselaars verwijs ik verder naar mijn pas verschenen artikel : Rudy van Elslande, Het neringhuis van de metselaarsgilde te Gent, in : S.O.S. Gent Informatieblad, 5de jg., nr. 18, Gent 1982, blz. 9-11.

Op zijn beurt stelt dhr. Van Elslande volgende vraag :

In het kontrakt van 18 dec. 1526 (Gent, Stadsarchief, jaarregister 1527-28, f° 30), waarin vermeld staat dat de nieuwe gevel van het metsershuis uitgevoerd zal worden naar de plannen van de bekende architect Christoffel Vanden Berghe (waarvan de gevel op de Graslei een 'afkooksel' is), wordt melding gemaakt van 'upde capeteelen (trapgevel met fialen) den mauweryssis dans' af te beelden. Kan iemand mij inlichtingen verstrekken omtrent deze 'mauweryssis dans' ?

Nog in verband met de vragen van de Heer Walraedt ontvingen wij van de Heer Gilbert Minne (een populaire figuur van de Culturele Dienst van de Stad Gent) een brief waarin hij schrijft : 'Ik ben te rade geweest bij

de Heer Geert Van Doorne, wn. Conservator van de Dienst Monumentenzorg en Stadsarcheologie van de Stad Gent, die mij het antwoord heeft geformuleerd waarvan copie in bijlage'.

Dat was een bijzonder goed idee van de Heer Minne en wij laten hier bijgevolg graag het deskundig antwoord volgen van de Heer Van Doorne :

'In de voorbije jaren was ik belast met het werftoezicht van de stedelijke restauraties, o.a. het Belfort.

Toen de beelden van de torenwachters naar beneden gebracht waren, viel het mij op dat er vage verfsporen waren, vooral op die plaatsen waar de climatologische invloeden geringer zijn : rugzijde, diepe plooiën, enz. Bovendien hadden de bladgouden motieven beter weerstand geboden dan de geschilderde.

Met behulp van Mevrouw B. Baillieul is de oorspronkelijke beschildering wedersamengesteld geworden, met 100 % zekerheid.

Bronnen : — de sporen op de beelden zelf.

- het gekleurde plan van Valentin Vaerwyck (1911)
- oude foto's uit 1913
- heraldische literatuur

Op 8/11/1979 werd ons verslag overgemaakt aan de werfcommissie; in de zomer van 1980 zijn de beelden herschilderd; in 1981 zijn zij herplaatst (febr.—maart—april).

Hieronder volgt nu de beschrijving :

De torenwachters zijn gebeeldhouwd door A. De Beule en Th. Soudeyns, in 1912, naar het model van de enig overgeblevene uit de XIVe eeuw.

Zij stellen voor : een gezel van Sint-Joris, een gezel van Sint-Sebastiaan, een stadstrompetter en een vleeshouwer, met volgende heraldische kleuren :

- St.-Jorisgezel : volledig rode wapenrok, wapenschild bestaande uit een rood kruis op zilveren veld;
- St-Sebastiaansgezel : half witte, half rode wapenrok, schild met vijf gouden kruisen op rood veld;
- Stadstrompetter : schuin gestreepte wapenrok met banden afwisselend rood en wit gekleurd; schild van de St-Sebastiaansgilde;
- Vleeshouwer : wapenrok voorzien van kepers, afwisselend rood en geel; schild van de St-Jorisgilde.

Zij worden geflankeerd door schildhoudende leeuwen, aan de linkerzijde met Gents blazoën en aan de rechterzijde met Vlaams blazoën.

Betreffende het huis 'Den Enghel', bekend als brouwerij van in de XIVe eeuw, dient vermeld dat in 1912 vóór dit huis de gevel werd gereconstrueerd van het oude Metselaarshuis aan de Cataloniëstraat, gevel die dateerde

uit 1527. Men heeft de iconografie van het Metselaarshuis vermengd met die van de brouwerij 'Den Enghel', wat een vrij complexe en verwarrende toestand voor gevolg heeft.

In de borstwering tussen eerste en tweede verdieping is, naast de patroonheiligen van de metselaars, met name de 'Vier Gekroonden', HH. Severinus, Victorinus, Carpophorus en Severianus, – het wapenschild van de brouwersnering met hun devies 'Het moet wel' voorgesteld. U ziet dus de vermenging van de twee zaken, wat je ook nog ziet op de borstwering tussen de 2de en 3de verdieping : in het midden de voorstelling van een engel met banderol waarop de oude huisnaam 'Den Enghel' gebeeldhouwd is, doch aan weerszijden daarvan de wapenschilden van Gent en Vlaanderen, overgenomen uit de iconografie van het voormalig Metselaarshuis. Tenslotte heb je ter hoogte van de zolder nog de afbeelding van het blaazen van keizer Karel V, geflankeerd door zijn devies 'Plus Oultre' met de bijhorende twee balusters, dit alles opnieuw overgenomen van het oorspronkelijk Metselaarshuis.

Als ik u tenslotte meld dat dr. J. Decavele destijds een artikel schreef over 'De vier gekroonden te Gent' in 'Toerisme in Oost-Vlaanderen', Gent, jaargang 1972, blz. 5-8, dan weet u het voornaamste over deze aanlegenschap'.

LEZERS SCHRIJVEN ONS

Uit lezersbrieven blijkt dat de 'Garde-Civique' toch wel een populair onderwerp blijft.

Ons lid de Heer Robert Coppejans schrijft ons :

'Garde-Civique... 1914. Aan de bareel, Arsenaal, Brusselsesteenweg te Gentbrugge, stonden Garde-Civieken op wacht, gewapend met geweer en degentje.

Om zich tegen eventuele beschieting te vrijwaren hadden zij een oude stoomketel genomen, bij oudijzer marchand Biebuyk, die zij op de straatstenen hadden neergerold. Toen de Franse fusiliers-marins van Ronach, met hun, mitrailleuzen op karretjes, getrokken door honden, in looppas aankwamen, was ik daar.

De vluchtelingen, komende uit de richting Melle, werden door de Garde-Civiek vriendelijk geholpen en in de tramdepot ondergebracht. Wij kinderen zagen de Garde-Civiek graag en hielpen mede bij alle gevallen'.

Verder schrijft hij : 'Ik heb in mijn bezit de Bulletin Officiel du Touring Club de Belgique 1914, gedateerd van 1 september tot einde december 1914. Op blz. 460 staat een foto met als ondertitel (wij vertalen) :

'Zwynaerde. Zondag 11 oktober. Laatste dag van de Garde-Civiek die verbloedert met de eerst aangekomen Engelse soldaten'. 'Men ziet er 4 garde-civieken met in hun midden 1 Engelse soldaat'.

De Heer Coppejans stuurt ons eveneens de tekst van een brief die door een Duitse generaal gestuurd werd aan de Kommandant van de Garde-Civieken te Gent. Deze brief verscheen in het Bulletin du Touring Club de Belgique in 1916.

Wij vertalen hem uit het Frans :

'Aan de Heer Bevelhebber van de Burgerwacht te Gent.

De Bevelhebber van de Duitse troepen vóór Gent laat weten aan de Burgerwacht die zich te Gent bevindt, dat, om een volledig nutteloos bloedbad te vermijden, hij haar wel wil toestaan zich over te geven tot 9 uur 's morgens aan onze voorposten te Oordegem, voorafgegaan van een witte vlag, in militaire tenue of in burgerkledij, met wapens en munitie. De wapens, de munitie en de fietsen zullen overhandigd worden aan onze voorposten. De manschappen zullen voorgeleid worden bij de Duitse militaire Gouverneur te Brussel, die zal beslissen of zij moeten beschouwd worden als krijgsgevangenen of zullen vrijgelaten worden.

Leden van de Burgerwacht die later zouden gevonden worden in militaire tenue of in burgerkledij, zullen onmiddellijk gefusilleerd worden als sluikschutters.

De 7 september 1914.

De Bevelhebber van de Duitse troepen vóór Gent.
(get.) Generaal Von Boehn.

BIBLIOGRAFIE

Van Mevrouw S. Janssens ontvingen wij volgende 'Herinnering' die wij hier graag publiceren :

Velen, zelfs Gentenaars die zeer dicht bij allerhande culturele activiteiten betrokken zijn, schijnen het naslagwerk met als titel : *'In het openluchtmuseum te Gent, de Arteveldestad'* niet te kennen.

De Gentse auteur, Suzanne Janssens, was tot vóór een twaalfstal jaar, zoals vele Gentenaars, gewoon ieder jaar omtrent de Gentse Feesten een reisje naar het buitenland te ondernemen. Ze trachtte er zoveel mogelijk te zien. Met de verzamelde documentatie, de meegebrachte postkaarten en foto's stelde ze telkens een uitgebreid album samen. Om een rest van een film op te gebruiken, kwam ze op het idee, enkele foto's van onze Gentse standbeelden te maken. Tot haar schande moest ze vaststellen, dat het haar onmogelijk was, onder deze foto's de juiste ondertitels te plaatsen ! Bij navraag bleek, dat ze verplicht was ontelbare boeken en tijdschriften te raadplegen, om deze korte teksten te kunnen opstellen. Deze opzoekingen in verband met onze standbeelden en monumenten groeiden uit tot het boek dat einde 1980 van de pers kwam. Gelukkig kon de schrijfster ruim gebruik maken van de waardevolle raadgevingen van de bekende Gentse heemkundige, de heer Maurice van Wesemael. Dit boek wil een inzicht geven in de *betekenis* van alle merkwaardigheden, welke zelfstandig staan, in de parken en straten en op de openbare pleinen en lanen van de stad Gent na de fusie, met uitsluiting van alles wat een onderdeel is van een brug of een gevel. Er werden 97 verschillende onderwerpen besproken. Deze 97 onderwerpen werden gerangschikt onder 4 afdelingen : 1. Monumenten ter herinnering aan personen; 2. Gedenktekens ter herinnering aan feiten; 3. Versieringsbeeldhouwwerken; 4. Allerhande (de Peperbus, de gewezen ingangspoort van de Citadel, het Groot Kanon, de schandpaal van Mendonk, Klokke Roeland, de 3 monumentale pompen, de oude drinkbekkens voor dieren, de 5 fontein, de 4 muziekkiosken, de openbare uurwerken). Per onderwerp werd zoveel mogelijk een zelfde volgorde in acht genomen : een foto met onderschrift in onze tweede en derde landstaal en in de Engelse taal, de titel, de standplaats en de letter die naar het plan verwijst, bijzonderheden over de ont-hulling of plaatsing, bijzonderheden over het monument zelf, de levensbeschrijving van de persoon ter herinnering aan wie het werd opgericht of de betekenis van het monument, de bibliografie. Het boek is vervolledigd met een 'Lijst van de architecten, beeldhouwers, brongsieters, ontwerpers, enz.', een klein plan met bijhorende index en de inhoudstafel. Het geheel is nog opgefleurd met enkele verzen en tekeningen.

Gedrukt bij Snoeck-Ducaju en Zoon, n.v., Gent. Een handig formaat : 125 x 185 mm, 396 blz., 98 foto's. Gekartonneerde kaft, ingenaaid met vlasgaren, kapitaalband en bladwijzer. Nog steeds te bekomen na storting van 647 fr. op postrekening 000-0427461-79 van S. Janssens, 9000 Gent. Duidelijk naam en adres vermelden a.u.b.

Een boek dat U graag nog eens ter hand zult nemen om er opnieuw iets anders in te ontdekken !

Een gids die U op zak steekt om Uw eigen stad te gaan verkennen !

Een voorwerp dat nog in waarde zal stijgen ! Een ideaal geschenk !

Wie desondanks aan de degelijkheid zou twijfelen kan het boek vooraf inzien in het Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis : Convent Engelbertus Groot Begijnhof 46 te 9110 Sint-Amandsberg de zondagvoormiddag tussen 10 en 12 uur.

AANWINSTEN 1982 DOCUMENTATIECENTRUM (vervolg)

SYSTEMATISCHE INDELING

Overzicht der rubrieken

B België

G Gent

H Geschiedenis

O Oost-Vlaanderen

SA Sint-Amandsberg

— Localia (nummers)

T Taalkunde

Letters en cijfers op het einde van de regel geven de standplaats aan in de rekken. Per rubriek en per plaatsingsnummer gerangschikt.

B

—

De Roze Gids

voor den bezoeker van Brussel en zijne tentoonstelling
en voor den reiziger in België

B 20/10

G

Brants (M.)

De Bloedschuld of Philips van Artevelde
drama in vier bedrijven

G 2 ART 3

Thil-Lorrain	
Jacques van Artevelde Vermeulen (Jos.)	G 2 ART 4
De groei en de bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamsche volksziel	G 2 ART 5
Verschaeve (Cyriel)	
Philips van Artevelde	G 2 ART 7
Hendryckx (Michiel) en De Keyzer (Laurens)	
Over Gent	G 3 A 12
Van Gelder (Wim)	
Gent, Aristocratie op blote voeten	G 3 A 13
Fredericq (Paul)	
Thorbecke voor 1830	G 8 A 11
—	
Het honderdjarig bestaan van de Rijksmiddelbare School te Gent 1852-1952	G 9 D 4-1
—	
Gebedenboek voor de leerlingen van het Sint- Amandsgesticht te Gent	G 9 G 4-2
—	
Bulletin de l'Institut Saint-Amand Organe de l'Association des anciens élèves et du Pensionnat	G 9 G 4-3
—	
Ports' Magazine	
Periodieke uitgave over het havengebied van Gent Vanacker (Daniël) en Hendryckx (Michiel)	G 16 B 33
Langs het kanaal	G 16 B 34
Bauwens (Jan G.)	
De Boerenkroniek	G 19 BAU 1
—	
Gent, Groen van nu en toen	
Historische tuinen van de Middeleeuwen tot nu Janssens (Valéry)	G 21 M 6
Burggraaf Aloys van de Vyvere in de geschiedenis van zijn tijd (1871-1961)	G 22 V.VY 1
H	
—	
Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis	H 2/17

de Launay (Jacques)	
De geheime geschiedenissen van België 1935-1945	H 12/21
van Remoortere (J.) en van den Bremt (F.)	
Abdijen en Begijnhoven in België	H 15/14
Van Caenegem (R.C.)	
Geschiedkundige inleiding tot het privaatrecht	H 17 C 6
—	
Records Protection in an Uncertain World	H 28 A 5
Bauwens (Pierre)	
Archives de l'Etat à Huy	
Inventaire des tables décennales et des actes de l'état civil des communes de l'arrondissement judiciaire de Huy (an 4 — 1880)	H 30 F 12
Lecomte (François)	
Inventaire des archives de l'Hôpital des Incurables à Liège	
(Archives de l'Etat à Liège)	H 30 F 13
Van Damme-Mairesse (M.)	
Archives de l'Etat à Namur	
Répertoire des bourgeois de Namur 1516—1699	H 30 H 6
Warlop (Ernest)	
Rijksarchief te Kortrijk	
Inventaris van het fonds d'Ennetières	H 30 J 5
Martin (D.)	
Archief Albert De Vleeschauwer	H 30 U 1-11
Coppens (Herman)	
Bio-bibliografisch Repertorium van het Wetenschappelijk Personeel	H 30 V 1-30
Verhelst (J.)	
De documenten uit de ontstaansperiode van het moderne kadaster en van de grondbelasting (1790-1835)	H 30 V 1-31
 K	
—	
Fotografie vroeger en nu	K 9 H 1
Unterkircher (Franz)	
Getijdenboek voor Maria van Bourgondië	K 8 B 1
 O	
—	
Uit velerlei eeuwen	
Historische en kunsthistorische bijdragen	O 2 A 2-18

Cassiman (K. en P.) Catalogo tentoonstelling Baarle 1982 Boterdaele (Achille) Nos Ardennes Flamandes	O 2 B 6-1 O 3/7
T —	
Lindemans (Jan) Toponymie van Opwijk Pollet (J.) en Helsen (J.) Toponymie van Varsenare	T 2/7 M1 T 2/7 M2
V	
Van der Linden (R.) Nederlandse volkskundige bibliografie deel VII Oostvlaamsche Zanten (1926-1960) —	V 1 A 1-7
Bestuur der Posterijen Lijst der openbare wegen van de Brusselse agglomeratie met aanduiding van het postkanton Delvin (Dominique) et Guignies (Victor-Joseph) Notice historique sur la commune de Biévène Theys (Constant) en Proost (Albert) Geschiedenis van Beersel met een voorbericht door Jan Lindemans —	100/10 159/1 165/1
De abdij van Boudelo Catalogus van de verzameling bodemvondsten van de verdwenen abdij te Klein Sinaai Stedelijk Museum Sint-Niklaas Coulon (Alphonse-Marie) Histoire de Mouscron d'après les documents authentiques Raveschot (P.), Laleman (M.C.) en Hallaert (J.) Zoeken naar Oostakkers verleden —	270/21 B 1 770/1 904/1-6
Verklaring straatnamen Oostakker-Desteldonk Boon (Jan) De geschiedenis van Destelbergen —	904/21 B 1 912/2-1
Gemeentelijk informatietijdschrift Destelbergen	912/4 A 1

Moens (Ben)	
De identiteit van Waasmunster	917/2-1
Broeckaert (Jan)	
Geschiedenis van Wetteren gevolgd van eene historische schets der omliggende gemeenten	920/2-4
—	
Zangen ter eere van de Heilige Maagd	
Parochiekerk van Sottegem Maria-Hemelvaart toegewijd	962/7 A 1
Robyn (Ludovicus)	
Historie van de ketterij te Oudenaarde	970/2-3
Dhoop (Eddy)	
Ename in oude prentkaarten, foto's en doodsbeeldekens	970 a 2-2
Dhoop (Eddy)	
Eine in oude foto's en prentkaarten	970 b 2-1
De Smet (Marc) en Versmessen (Marcel)	
Herinneringen aan Bevere	970 c 2-1
De Jaegher (Georges)	
Edelare-Kerselare	
Maria toegewijd in vreugd en tegenspoed	970 d 2-1
Vandevelde (Leon)	
Leupegem in woord en beeld	970 e 2-1
Van Laethem (Pierre) en Bonte (Marga)	
Zo was Nedername	970 f 2-1
Velghe (Cecile)	
Volkegem in oude prentkaarten, foto's en doodsbeeldekens	970 g 2-1
—	
Gazette van Oudenaarde	970/21 A 2
Verdegem (Marleen)	
Geschiedenis van de Corneliusbedevaart	
Machelen-gulde van 1643 tot 1820	986/7-2
—	
Wanneer de stoommachien de mekanieken in beweging brengt... — Een illustratie van 150 jaar Sleinse textielarbeid	994/2-3
Ruys (Robert)	
250 jaar Confrerie van Sint-Elooi te Tielrode. Volksdevotie tot Sint-Elooi in Oost-Vlaanderen	2698/7 B1
Ruys (Robert)	
Volksdevotie tot Sint-Elooi in Oost-Vlaanderen	2698/7 B 2

Vispoel (Albert) en Van Bruyssel (Luc)	
Zeveneken in oude prentkaarten	9102/2-1
Duquet (Frans)	
Zo was Kalken	9288/2-1
Tack (Denis)	
Herinneringen aan Mater in prentkaarten en oude foto's	9672.1-1
Geeraerd (Eric)	
Melden ons boerendorp uit het verleden	9692.2-1
Cosyns (Gies)	
Kwaremont, ons zeer oud dorp beleefd door een jongere generatie (1900-1970)	9694/2-1
Lamiroy (Marc)	
Heurne, zoals het vroeger was	9701.2-1
Deventer (Annier)	
Welden in oude prentkaarten, foto's en doodsbeeldkens (1880-1950)	9702/2-1
Verhoeyen (Victor)	
Kent U het vroegere Moregem ?	9703/2-1
De Longie (Albert)	
Ooike in woord en beeld	9704/2-1
Dhondt (Luc) en De Smet (Antoine)	
Gavere (2e herziene en vermeerderde uitgave)	9740/2-1
Verschoore (Armand)	
Zo leefde Wortegem	9792/2-1
